

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ХАЛЫҚТЫҢ АҚШАСЫ ЕЛ ИГІЛІГІНЕ АЙНАЛУ КЕРЕК

Бюджет туралы әңгіме басталса, алдымен көзге триллиондар түсіп, «биыл және келер жылы, қай салаға қанша бөлінді?» деген сұрақтар туады. Бірақ мемлекеттік бюджеттің шынайы бағасы оның көлемімен өлшенбейді. Ең маңыздысы, осынша қаражаттың қоғамға қандай нақты нәтиже беретіндігінде.

(Жалғасы 3-бетте)

ФОРУМ

ЖАСТАР – ЗАҢ МЕН ТӘРТІПТІҢ ТІРЕГІ

Қарағанды облысында прокуратураның бастамасымен өкімдіктің қолдауымен, экономикалық тергеу және полиция департаменттерінің қатысуымен оқу жылының басталуына орай «Жастар – заң мен тәртіптің тірегі» тақырыбында жастар форумы өтті.

Форум жұмысына облыс әкімі Ермағанбет Бөлекпаев, облыс прокуроры Мұрат Тлеубердиев, Ішкі істер министрлігінің Комитет төрағасы Арман Саданов, Бас прокуратураның Кадрлық жұмыс департаментінің бастығы Аида Ануар, Экономикалық тергеу департаментінің бастығы Дархан Құрақбаев, сондай-ақ жастар ұйымдарының өкілдері мен қоғам қайраткерлері қатысты.

Іс-шара «Заң мен тәртіп» тұжырымдамасын насихаттау аясында өткізіліп, жастардың құқықтық мәдениетін көтеруге, құқық бұзушылықтың алдын алуға және қабылданатын шешімдерге деген жауаптылық сезімін қалыптастыруға бағытталды.

Форум жоғары және арнайы орта оқу орындарының 15 мыңнан астам студенттерін біріктірді (офлайн және онлайн форматта).

Қатысушыларға есірткі таратуға, интернет-алаяқтыққа, қаржылық пирамидаларға және дропперлікке тартылған жастардың өмірлік оқиғалары көрсетілді. Тәртіп сақшылары нақты мысалдар арқылы асығыс жасалған қадам немесе тез ақша табуға деген ұмтылыс ауыр құқықтық салдарға әкеп соқтыруы мүмкін екенін түсіндірді.

Форум қатысушылары алдында сөз сөйлеген облыс прокуроры Мұрат Тлеубердиев: «Жастар – мемлекеттің ертеңі. Болашағы жарқын болсын деген ел алдымен жастардың алған тәрбиесіне, әлеуметтік жағдайына, білімі мен білігіне, құқықтық қорғалуына мән береді. Себебі мемлекет үшін әрбір бала – ел ертеңіне салынған инвестиция».

(Жалғасы 2-бетте)

САРАП

Құқықтық мемлекеттің негізгі белгілерінің бірі – заңды күшіне енген сот актілерінің міндеттілігі және олардың нақты орындалуы. Сот шешімі қабылданған сөтпен құқықтық қатынас аяқталмайды. Керісінше, сот актісінің өмірдегі нақты нәтижесі оның орындалуымен өлшенеді.

Әкімшілік құқық бұзушылық істер бойынша қаулыларды орындатудың СОТ ПРАКТИКАСЫ

Сот актісінің орындалмауы жекелеген тұлғаның міндетін орындамауы ғана емес, сот төрелігінің беделіне, құқықтық тәртіпке және азаматтардың мемлекетке деген сеніміне әсер ететін мәселе. Осы тұрғыдан Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 33-тарауында көзделген құқық бұзушылықтар бойынша қалыптасқан сот практикасын зерделеу ерекше маңызға ие.

Жангелдин аудандық сотының 2025 жылғы және 2026 жылдың бірінші жартыжылдығындағы практикасын талдау сот актілерін орындамау, құқық бұзушының мінез-құлқына сот белгілеген ерекше талаптарды бұзу, сондай-ақ құқық қорғау органы қызметкерінің заңды талабына бағынбау істерінің өзіндік ерекшеліктерін көрсетеді.

Сот актісінің міндеттілігі – құқықтық тәртіптің негізі

Сот төрелігінің түпкі мақсаты тек құқықтық дауды шешу немесе тұлғаның жауаптылығын белгілеу емес. Қабылданған сот актісі іс жүзінде орындалғанда ғана бұзылған құқық қалпына келіп, заңдылықтың нақты нәтижесіне қол жеткізіледі. Осы себепті сот актісін немесе атқарушылық құжатты орындамау үшін жауаптылықтың көзделуі заңды әрі қажетті құқықтық тетік болып табылады. Сонымен бірге мұндай істерде әкімшілік жауаптылық автоматты түрде туындамайды.

Сот актісінің орындалмағаны анықталған әрбір жағдайда сот тұлғаның кінәсін, оның міндеттемені орындауға нақты мүмкіндігін, қабылдаған шараларын, орындамаудың объективтік және субъективтік себептерін жан-жақты баға-

Нүргүл САУЛЕН,
Қостанай облысы Жангелдин аудандық
сотының судьясы

лауға тиіс. Әсіресе, алименттік міндеттемелер, әкімшілік айыппұлдар, медиативтік келісімдерді орындау және өзге де атқарушылық құжаттар бойынша «орындамау» мен «орындаудан жалтару» ұғымдарының ара-жігін ажырату маңызды.

Адамның табысының болмауы жауаптылықтан автоматты түрде босатпауы тиіс. Бірақ оның объективті түрде орындау мүмкіндігінің болмауы да назардан тыс қалмауы керек. Сондықтан сот практикасының негізгі өлшемі – әр істің нақты жағдайын жеке бағалау.

(Жалғасы 5-бетте)

3-БЕТ

Ақпарат кеңістігі
артық қоқыстан
тазарса,
журналистика
кәсібилене ме?

6-БЕТ

«Желтоқсан келген
сайын табанымды мұз
қарығандай болады»

8-БЕТ

Көлеңкедегі
тамыр

ФОРУМ

ЖАСТАР – ЗАҢ МЕН ТӘРТІПТІҢ ТІРЕГІ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Сіздердің әрқайсысыңыз еліміз үшін бір-бір Абай, Шоқан, Қаныш, Сәкенсіздер! Сіздердің қай-қайсысыңыз болсаңыз да жерлесіміз Геннадий Головкин сияқты аймақтың ғана емес, Қазақстанның атын әлемге танытуға қабілеттісіздер. Сондықтан да жастардың өмірден өз жолын тауып, арман-мақсатының орындалуына, халықтың баласына айналуына баршамыз мүдделіміз. «Заң мен тәртіп» қағидатының түпкі мақсаты да – заңды сақтайтын, тәртіпке бас иетін, арманына жетуге қабілеті мен күшін аямайтын жастарды тәрбиелеуге бағытталған» дей келе шараның негізгі мақсат-мұратымен таныстырды.

«Форум – мемлекет пен жастар арасындағы диалогты жандандырудың, ашық пікір алмасып, ортақ мәселелерді тиімді шешудің мүмкіндігі. Бұл жиын тек статистика мен қазіргі ахуалды айтып, мамандар ақыл-кеңес берумен шектелетін алаң емес. Бұл жастардың ұсыныс-пікірлерін тыңдап, сұрақтарына көзбе-көз жауап беруге, ой тастауға бағытталған бірегей жиын. Бұл сондай-ақ көзінде – оты, жүрегінде – жалыны бар жастарды тануға, пікірімен санасуға жол ашатын мүмкіндік. Жастарды қолдау түрлі заң, жобалар жасаумен шектелмейді. Бұған қоса, жас буынның жақсы тәрбие алып, түзу жолдан адаспауы мемлекеттің жіті қадағалауында. Әсіресе, жастардың құқық бұзушылықтан аулақ болып, қылмыстан алыс жүргені абзал. Кәметке толмағандар мен жастарға қарсы жасалатын қылмыстарға тосқауыл қою, заңнан аттауына жол бермеу – күштік құрылымдардың күн тәртібінен түскен емес» деген облыс прокуроры жастарға қатысты сын-қатерлерді де тізбелеп өтті.

Облыс прокуроры М.Тлеубердиевтің баяндамасында жастар тәрбиесінде жіберілген олқылық, жастарды теріс әдеттен сақтау бойынша жүргізілген жұмыстар туралы толық мағлұмат берілген:

– Бұрын жастарды ұрлықтан, қатігездіктен сақтандыруға ден қойылса, жас буын үшін қазіргі заманның екі тарапы – есірткі тасымалдау мен дропперлік болып тұр. Бүкіл әлемнің тыныс-тіршілігін бір ғаламторға сыйғызған бүгінгідей заманда жастардың дені уақытын әлеуметтік желіде, интернетте өткізетіні жасырын емес. Интернеттің ар жағындағы қылмыстық топтардың іздегені де осы. Олар уақыт өткен сайын жаңа тәсілдер тауып жастарды тұңғыққа батырып жатыр. Мысалы, жыл басынан бері елімізде 29 кәметке толмаған бала есірткінің заңсыз айналымына қатысқаны үшін ұсталған. Бұл көрсеткіш бір жыл бұрынғы көрсеткіштен екі есе көп. Ал 18-25 жас аралығындағы жастар арасында есірткіні тасымалдап, курьерлік қызмет еткені үшін істі болғандар аз емес.

Мәдениет және ақпарат министрлігінің мәліметінше 2026 жылдың

алғашқы бес айында жастарды зиянды ақпараттан қорғау мақсатында 6 863 күмәнді интернет-ресурс бұғатталған. Есірткі заттарын жарнамалайтын 15 мыңнан аса сайттың жұмысын шектеуге ұсыныс жолданған. Прокуратура осындай күмәнді сайттардың жұмысына тұрақты мониторинг жасап, жастарды зиянды ақпараттардан сақтау мақсатында түсіндіру жұмыстарын кең көлемде жүргізуде.

Әрбір ақпараттың астарына үңіліп, сайттарды бұғаттаудың себебі неде? Неге біз әлеуметтік желілерді ұдайы

назарда ұстап, көшедегі граффити жазбаларды дер кезінде өшіруге күш саламыз? Өйткені, құзырлы органдар қанша қадағалап отырса да, жастарды еліктіретін, өз тобына тартатын шақыртулар тоқтамай тұр. Бір граффитидің өзі қаншама жасқа күмәнді сайттар туралы мәлімет береді. Біреуін өшіріп үлгергенше, екінші бір жерге жазба қалдырып, есірткі заттарын алуға жол сілтеп отырған топтардың уысына түсіп жатқандар қаншама? – деген облыс прокурорының сөзіне қарағанда «Көп табыс тапқын келсе,

бізге хабарлас!», «Тез баюдың жолы бар», «Оңай жұмыс, мол табыс» деген секілді жастарды еліктіретін жарнамалардың артында закладчик, курьер болуға шақыратындар тұр. «Өкінішке қарай жастар бір қате – бүкіл өмірді өзгертетінін біле бермейді. Және бір рет «закладчик» болып, ақша алған соң, есірткі тасымалдауды тоқтатамын деу бос сөз. Себебі, біріншіден, жеңіл ақшаның дәмін татқан адам таңнан кешке дейін еңбектеніп тиын тапқысы келмейді. Екіншіден, есірткі тасымалының басында тұрғандар да бір рет қызмет еткен закладчиктің топтан шығып кетуіне жол бере қоймайды. Қорқытып, бопсалау арқылы қылмысты жалғастыруға мәжбүрлейді», – деген прокурор уәжі де бүгінгі заманның қасіретін дәл көрсетіп беріп отыр.

Бұдан бөлек Мұрат Тлеубердиев дроппер ретінде істі болып, қылмыстық жауаптылық арқаалаған жастар туралы да сөз қозғайды.

– Дропперлік үшін жауаптылықтың енгізілгеніне көп бола қойған жоқ. Десек те 2025 жылдың 16 қыркүйегінен бастап жыл соңына дейін 53 іс тіркелсе, 2026 жылдың ортасына қарай дропперлікке байланысты қозғалған істердің жалпы саны 700-ден асқан. Бас прокуратураның мәліметіне сай дропперлік бойынша істі болғандардың 75 пайызы 18 бен 29 жас аралығындағы жастар. Құзырлы органдардың ескертуіне қарамастан, мектеп оқушылары мен студенттер алаяқтардың арбауына жиі түсуде. Олардың көпшілігі алаяқтардың қылмыстық схемасына қатысып жатқанын білмейді. Оңай ақша табуды ұсынған бейтаныс жандардың айналасы белгілі. Ондайларға қартанды беріп, ақшасын қолма-қол алуға көмектестің бе, интернет алаяқтардың серігі болдым деп есептей бер! Мұның соны – қылмыстық жаза! Аз пайыз үшін бар абыройдан айырылғысы келмегендер, дроппер болып алаяқтықтың өрістеуіне жол бермегені жөн!

Үлкен өмірге енді қадам жасаған өрімдей жастардың есірткі тасымалдағаны үшін, дроппер болғаны үшін жаза арқаалағанын көру өте ауыр. Оларға дер кезінде тыйым салып, теріс жолдан сақтандыра алмағанымыз үшін баршамыз жауаптымыз! Егер баланың ата-ана, достары, ұстаздары мен құзырлы органдары қырағылық танытып, қиыс жолға түскендерді жедел байқаса жөнсіздіктің алдын алуға әбден болады, – деген облыс прокуроры құзырлы орган мен қоғам бірлесіп

атқаруы тиіс мәселелерге де тоқталды. Прокурор ұсынған жастарды құқық бұзушылардан қорғаудың алгоритмі төмендегідей:

Біріншіден, адал еңбектің наны тәтті болатынын баланың санасына құйып өсірген жөн. Тәрбиелі бала оңай табысқа әуестенбейді.

Екіншіден, білім ордалары құзырлы органдармен біріге отырып балалардың бақылаусыз кетпеуін басты назарда ұстағаны абзал. Бір жыл ішінде прокуратура жоғары оқу орындары мен колледждерде жастардың құқықтық сауатын арттырып, жауаптылықты түсіндіру мақсатында 35 кездесу, дәріс ұйымдастырған. Мұндай шаралардың нәтижесі де жоғары.

Үшіншіден, қазақта «Сексеуілді сексеуілмен ұрсаң сынады» деген қанатты сөз бар. Сол сияқты қылмыстың залалын, болашаққа балта шабатынын түсіндіру жұмысына закладчик болғаны, дроппер қызметін атқарғаны үшін жауапқа тартылып, жазасын өтеген жастарды тартудың тиімділігі зор. Жеңіл табыс үшін бостандықтан айырылудың, түрмеде отырудың қаншалықты қиын екенін олардан артық ешкім түсіндіріп бере алмасы хақ.

Төртіншіден, құзырлы органдар ұйымдастыратын рейдтерге жоғары сынып оқушылары мен студенттерді тартқан да пайдалы. Бұл қылмыстың салдарын бала жастан ұғынуға ықпал етеді.

Облыс прокурорының дәлел мен дәйекке негізделген сөзін жастар да ыждағаттылықпен тыңдады. Өз тұжырымын қорытындылаған Мұрат Тлеубердиев сөзінің соңын: «Қылмысқа бір рет бас тігу – бүкіл өміріңді құрту. Жастықпен жаза басып, сотты болу – өзіңнің болашағыңды ғана бүлдіріп қоймай, жақындарыңның да тағдырына теріс әсер етіп, жақсы жұмысқа тұруына кедергі келтіретінін ұмытпаңыздар! Оңай табыс табам деп түрмеге түсу де, табанды еңбек етіп танымал болу да – өз қолыңызда! Ендеше, дұрыс таңдау жасаныздар!» – деген жанашырлық лебізбен түйіндеді. Өрине, форум мінберінде айтылған мол мағлұмат, нақты мысал, дәйекті ақыл-кеңестен дұрыс қорытынды жасау жастардың өзіне байланысты.

Форум аясында прокуратураның бастамасымен Бөкетов атындағы Қарағанды ұлттық зерттеу университетінің заң факультетінде «Болашақ прокурор аудиториясы» ашылды. Ол прокуратура органдарының қызметі туралы тақырыптық стендтермен және ғылыми әдебиеттермен жабдықталған. Мұнда прокуратураның тәжірибелі қызметкерлерінің қатысуымен «Прокурорлық қадағалау» пәні бойынша сабақтар өтетін болады.

Форум ашық және интерактивті форматта өтті. Сарапшылардың баяндамаларынан басқа, студенттермен ойындар, сұхбаттар және панельдік сессиялар ұйымдастырылып, оның барысында қатысушылар нақты сұрақтарды талқылап, өз ұсыныстарын білдірді.

Т.ИБАШЕВА,
«Заң газеті»

БІЛГЕН ЖӨН

Қазақстанның облыс орталықтарында құрылған мамандандырылған тергеу соттары ел игілігіне қызмет етіп келеді. Бұл соттар азаматтардың құқығы мен бостандығын сапалы қорғау мақсатында тәжірибеге енгізіліп, оның өкілеттігіне тергеу іс-әрекеттерін санкциялау, тергеушінің, прокурордың іс-әрекеттеріне және шешімдеріне шағымдарды қарастыру; қорғаушы жақ ұсынған дәлелдерді сотқа дейін ақын ала зерттеуді қамтамасыз ету өкілеттігі берілген болатын. Мұндай тәжірибе өркениетті, зайырлы елдерде бұрыннан бар. Ал еліміздегі тергеу соттарының жұмысқа кірісуі халықаралық талаптарға сай келетін озық қылмыстық-процестік заңдарын зерделеудің нәтижесі десек қателеспейміз.

ТЕРГЕУ СОТТАРЫНЫҢ ҚҰЗЫРЕТІ КЕҢ

Қылмыстық-процестік кодекстің 55-бабында тергеу сотының құзыретіне кіретін міндеттер толық тізбеленген. Сәйкесінше күзетпен ұстау, ұйқамақ, лауазымынан уақытша шеттету, жақындауға тыйым салу, экстрадициялық қамақ, мүлікке тыйым салуды санкциялау, күзетпен ұстау, кепілді қолдану, күзетпен ұсталмайтын адамды сот-психиатриялық және сот-медициналық сараптама жүргізу үшін медициналық ұйымға мәжбүрлеп орналастыру, мәйітті эксгумациялау, күдіктіге, айыпталушыға халықаралық іздеу жариялау секілді мәселелерін қарайды.

Тергеу судьясы қылмыстық істердің сапалы қаралуына мүдделі тұлға ғана емес, оған қылмыстық іздестіру органдарының лауазымды тұлғалары мен прокуратура тарапынан кеткен қателерге дер кезінде назар аударып, құзырлы органдардың әрекеті мен әрекетсіздігіне қатысты азаматтар шағымын әділ қарау міндеті жүктелген.

Бүгінде тергеу сотының құзыреті мен өкілеттігі сот реформалары аясында кезең-кезеңімен кеңейтілуде. Айталық тергеу судьяларының сотқа дейінгі тергеп-тексеру органдарының

әрекеттері мен шешімдеріне қатысты шағымдарды қарау аясы кеңейді. Соған орай тергеу судьясы сотқа дейінгі тергеу органдарынан қажетті материалдар мен қосымша мәліметтерді талап етуге және толық зерделеуге құқылы. Процеске қатысушыларды сотқа шақырып, заң бұзушылықтарды

анықтаған жағдайда лауазымды тұлғалардың шешімдерін заңсыз деп тану туралы қаулылар шығару да тергеу сотына жүктелген. Бұдан бөлек бұлтартпау шараларын санкциялау қатандады. Тергеу соттары тарапынан күзетпен ұстау (қамауға алу) түріндегі бұлтартпау шарасын санкциялау көрсеткіші төмендеп, баламалы шаралар жиі қолданыла бастады. Әсіресе қоғамда жиі көтерілетін пікірталастарды ескере отырып азаматтардың құқықтарын негізсіз шектемеу мақсатында ұйқамаққа алу және электрондық білізектерді қолдану деңгейі айтарлықтай арт-

ты. Күзетпен ұстау туралы өтінішхаттарды тергеу соттары өте мұқият тексеріп, негізсіз болса, бас тарту тәжірибесі күшейді. Сонымен қатар, заңнамалардағы жаңғыртуларға сай адвокаттар мен қорғаушы тараптың сотқа дейінгі кезеңдегі құқықтары кеңейтілгені мәлім. Бұл жаңашылдық тергеу соттарының жұмысына да өзгеріс енгізді. Осылайша тергеу соты қорғаушы жақ ұсынған дәлелдемелер мен уәждерді сотқа дейін алдын ала зерттеуді қамтамасыз етуде.

Әділ АМАНТҰР,
Түркістан қаласы мамандандырылған ауданаралық тергеу сотының хатшысы

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ХАЛЫҚТЫҢ АҚШАСЫ ЕЛ ИГІЛІГІНЕ АЙНАЛУ КЕРЕК

(Соңы. Басы 1-бетте)

Өткен сәрсенбіде Құрылтайда 2027–2029 жылдарға арналған республикалық бюджет жобасы осы сауалды қайта күн тәртібіне шығарды. Жалпы, 2027 жылы республикалық бюджет шығыстары 30,2 трлн теңге көлемінде жоспарланыпты. Түсімдер 25,6 трлн теңге болады деп болжанған. Бюджет тапшылығы жалпы ішкі өнімнің 2,3 пайызы деңгейінде белгіленбек. Ұлттық қордан 2,4 трлн теңге кепілдендірілген трансферт және 2 трлн теңге нысаналы трансферт қарастырылды. Бұл – мемлекеттің келесі жылға жоспарлаған орасан зор қаржысы. Бірақ дәл осы жерде бюджет талқылауының басты мәні – 0,2 трлн теңгені игеру емес, оның тиімділігін дәлелдеумен маңызды.

Үкімет осы ұстанымда сияқты. Жиында баяндама жасаған Қаржы министрі Мәди Такиев бюджет қалыптастырудағы негізгі ерекшелік шығыстарды жай ғана ұлғайту емес, бюджет қаражатының әр теңгесінен қайтарымды арттыру болғанын атап өтті. Оның айтуынша, қаражат ең алдымен мемлекеттік міндеттемелерді орындауға, экономиканы, өңірлерді және адами капиталды дамытуға бағытталады. Сонымен бірге әкімшілік шығыстардың негізсіз кеңеюіне жол бермеу қағидаты сақталған.

2027–2029 жылдарға арналған бюджет жобасының тағы бір ерекшелігі

– бұл жаңадан құрылған Құрылтайдың алғашқы бюджеттік циклі. Құрылтай төрағасының орынбасары Дания Еспаева бюджет жобасын талқылау кезінде депутаттардың алдында үлкен жауапкершілік тұрғанын атап өтті. Оның айтуынша, жаңа Бюджет кодексінде көзделген ауқымды материалдар депутаттарға кірістер мен шығыстарды ғана емес, мемлекеттік қаржы жүйесінің тұрақтылығын тұтастай бағалауға мүмкіндік береді. Депутаттардың міндеті – тек цифрларды тыңдап шығу емес. «Неге дәл осы шығыс қажет, оның құқықтық негізі неде, қаржы қайтарымы қалай, қандай тәуекел бар, егер жоспар орындалмаса, жауапкершілік кімде болады?» деген мәселелердің басын ашу. Олар туралы айтып қана қою емес, оларды шешуге үлес қосу.

2027 жылғы бюджеттегі ең ірі бағыттардың бірі – әлеуметтік сала. Оған 10,5 трлн теңге, яғни жалпы шығыстардың 34,9 пайызы қарастырылған. Әлеуметтік төлемдерді индекстеу және алушылар санының өзгеруін ескере отырып, халықты қолдауға қосымша 739 млрд теңге көзделген. Бұл тек статистика емес, бұл көрсеткіштің ар жағында зейнеткер де, мүгедектігі бар азамат та, көпбалалы отбасы да, бала да, студент те, мұғалім де бар. Сондықтан әлеуметтік бюджеттің тиімділігін тек «қанша қаржы бөлінді?» деген өлшеммен бағалау жеткіліксіз. Осы ретте депутаттар әлеуметтік төлемнің индекстелу деңгейі, азаматтың нақты

сатып алу қабілеті көтерілу мүмкіндігі, денсаулық сақтауға бөлінген қаржының аурудың алдын алуға әсер етіп, емханаға кезекті қаншалықты азайтады және медициналық көмектің сапасын арттыратындығы жайлы сұрады. Мемлекеттік бюджет осындай қарапайым азаматтық өлшемдермен бағаланғанда ғана оның әлеуметтік сипаты шынайы көрінетінін орынды атап өтті.

Үкімет нақты секторды қолдауға 2027 жылы 3 трлн 892 млрд теңге бөлуді жоспарлапты. Бұл биылғы деңгейден 507 млрд теңгеге көп. Жергілікті атқарушы органдардың даму бюджеттерімен бірге нақты секторға көрсетілетін қолдаудың жалпы көлемі шамамен 7 трлн теңгеге жетеді. Бұл қаражаттың едәуір бөлігі ірі инфрақұрылымдық жобаларды жалғастыруға бағытталмақ. Ұлттық экономика министрлігінің болжамы бойынша, 2027–2029 жылдары Қазақстан экономикасының нақты өсімі жылына 5 пайыздан жоғары болады деп болжанып отыр. Яғни, 2027 жылы – 5,3 пайыз, 2028 жылы – 5,5 пайыз, 2029 жылы – 5,4 пайыз. Бұл – оптимистік жоспар. Бірақ жоспар мен нәтиженің арасында үлкен жол бар. Талқылау барысында депутаттар экономикалық өсім халықтың табысына қалай әсер ететініне назар аударды. Расында өңдеу өнеркәсібіндегі өсім жаңа жұмыс орындарына айналып, инфрақұрылымдық жобалар отандық өндірісті қарқынды түрде алға сүйреп, мемлекеттен қаржы

алған жобалар бюджетке мол табыс әкелгенде ғана бюджеттің экономикалық тиімділігі көрінбек.

Қаржы тапшылығы жағдайында ең күрделі мәселе – басымдықтарды таңдау. Құрылтайдың Қаржы және бюджет комитетінің төрағасы Ольга Перепечина осы мәселеге назар аударып, ресурс шектеулі кезде жаңа шығыс қосылған сайын оның қаржылық көзін де көрсету қажеттігін атап өтті. Депутаттың айтуынша, бұл – бюджет саясатының қарапайым арифметикасы. Бір бағытқа қосымша қаржы берілсе, оның қайдан алынатыны түсіндірілуі керек. Өйткені бюджет – шексіз әмиян емес. Ал, бір бағдарламаға қосылған әрбір миллиард басқа бір бағыттың кейінге шегерілуіне немесе басқа шығыстың қысқаруына әкелуі мүмкін. Сондықтан бюджет талқылауы – тек ақша бөлу процесі емес, басымдық таңдау процесі.

Құрылтайдағы талқылауда бюджеттің тұрақтылығы мәселесі де көтерілді. Мәселен, Дания Еспаева 2027 жылғы бюджетте беріктік қорының шектеулі екенін айтып, шығыстардың белгіленген шекті деңгейге жақын екенін атап өтті. Ол бұл ретте мәселе бюджет тапшылығында ғана емес, күтпеген экономикалық өзгерістер кезінде мемлекеттің қаржылық маневр жасау мүмкіндігі болу керектігін мәлімдеді. Үкіметтің есебі бойынша, бюджет тапшылығы 2027 жылғы 2,3 пайыздан 2029 жылы 0,4 пайызға дейін төмендеуі тиіс. Мұнайға қатысы жоқ тапшылық та 5,3 пайыздан 2,5 пайызға дейін қысқаруы көзделген. Сондықан Үкіметтің үш жылдық мақсаты – тапшылықты біртіндеп азайту және мемлекеттік қаржының тұрақтылығын күшейту. Ал депутаттар үшін маңызды міндет – осы мақсатқа жетудің нақты тетіктерін бақылау.

Ұлттық қор қаражаты мәселесі де ерекше назарды қажет етеді. 2027

жылы Ұлттық қордан 2,4 трлн теңге кепілдендірілген трансферт, 2 трлн теңге нысаналы трансферт қарастырылған. Нысаналы трансферттің аса маңызды объектілер мен жалпыұлттық маңызы бар инфрақұрылымдық жобаларға бағытталатыны айтылды. Ал 2028–2029 жылдары нысаналы трансферт көлемі жыл сайын 1,5 трлн теңге болады деп жоспарланған. Ұлттық қорды пайдалану туралы сөз болғанда оның бүгінгі ғана емес, ертенгі ұрпақтың да қоры екені ұмытылмау керек. Сондықтан одан алынған қаражаттың әр теңгесі экономиканың болашақ мүмкіндігін арттыратын жобаларға жұмсалуды маңызды.

Мемлекеттік органдар үшін қаражатты уақытында игеру маңызды көрсеткіш болуы мүмкін. 100 пайыз игерілген қаражаттың өзі автоматты түрде 100 пайыз тиімді бюджет деген сөз емес. Қаржы игерілді, бірақ нысан сапасыз болса ше? Сондықтан бюджет саясатының басты сұрағын өзгерту қажет сияқты. Бұл жерде Үкімет пен Құрылтай депутаттарының ұстанымдары бір маңызды нүктеде түйіскендей. Ол бюджет шығыстарының тиімділігі мен нәтижелілігі басты назарда болуы тиістігі. Үкімет бұл қағидатты бюджет қалыптастырудың негізгі ерекшелігі ретінде атаса, Құрылтай өкілдері бюджет жобасын талқылауда оның негіздемесі мен мемлекеттік қаржының тұрақтылығына назар аударып отыр.

Төктерін айтқанда, үш жылдық бюджеттің ең маңызды өлшемі әр теңгеге есеп, әр жобаға нәтиже, әр шешімге жауапкершілік болуы қажет. Өйткені, бюджет мемлекеттің жай ғана қаржылық құжаты ғана емес, қоғамның ақшасын қоғамның игілігіне айналдыру жөніндегі мемлекеттің міндетемесі.

Айша ҚҰРМАНҒАЛИ,
«Заң газеті»

КӨКЕЙКЕСТІ

АҚПАРАТ КЕҢІСТІГІ АРТЫҚ ҚОҚЫСТАН ТАЗАРСА, ЖУРНАЛИСТИКА КӘСІБИЛЕНЕ МЕ?

Жақында Құрылтай депутаты Жанарбек Әшімжан өзінің жетекшілік қетуімен «Онлайн-платформалар және масс-медиа мәселелері» бойынша салалық заңдар мен Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекске енгізілетін өзгерістер туралы талқы болғанын әлеуметтік желідегі парақшасында жазған еді.

Бүгінгі күннің күйіп тұрған тақырыбы есебінде қарасақ, заң жобалары елеулі өзгерістерді қажет етеді. Өйткені әлеуметтік желілер мен жасанды интеллекттің қарыштай дамыған тұсында заңсыздықтардың да көптеп белең алып жатқаны бәрімізге белгілі. Жұмыс тобына 54 адам енген басқосуда заң жобасының негізгі философиясын депутаттар «түрлі әлеуметтік желілердегі, онлайн платформаларындағы кеңістікте жауапкершілік пен қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыру», – деп түсіндірді.

Көтерген тақырыбы ауқымды мәселелерді қамтыған бұл жиынға Мәдениет және ақпарат бірінші вице-министрі Қанат Ысқақов қатысып, депутаттар мен жұмыс тобының мүшелеріне заң жобалары туралы нормаларды кеңінен таныстырды. Депутат Жанарбек Әшімжанның айтуынша, заң жобасындағы басты бағыттар мыналар:

1. Шетелдік ірі онлайн-платформалар Қазақстанда заңды өкілдігін ашуға міндеттеледі. Бұл – ең алдымен ұлттық қауіпсіздік пен балаларымызды кибербуллингтен қорғау үшін уәкілетті органның тікелей байланыс орнатуға қажет.

2. 16 жасқа толмаған жасөспірімдердің онлайн-платформаларға тіркелуін шектеу ұсынылып отыр (мессенджерлер бұған кірмейді). Платформа иелері жасты верификациялау тетіктерін енгізуі тиіс.

3. 5 мыңнан астам оқырманы бар пабликтер мен аккаунт модераторлары арнайы тізілімге алынып, анонимдік шектеледі. Қоғамдық орындардағы былапыт сөйлеу мен жала жабудың жазасы енді онлайн кеңістікке де қолданылады. Бұл фейк пен манипуляцияны азайтуға бағытталған.

4. Netflix, Кинопоиск сияқты стриминг қызметтерінің жұмысы реттеледі. Сондай-ақ, желідегі инфоадастырушылық пен алаяқтыққа тосқауыл қою үшін білім беру курстары мен оккульттік (көріпкелдік т.б.) қызметтерді жарнамалайтындарға нақты жауапкершіліктер міндеттеледі.

«Бұл құжаттар цифрлық дәуірдің талаптарына сай отандық ақпарат кеңістігін қорғауға бағытталған. Алдағы жұмыс топтарында қызу талқылаулар күтіп тұр. Қоғам, сарапшылар және БАҚ өкілдерімен бірлесіп, заң жобасын мейлінше сапалы әрі әділ етіп шығаруға күш саламыз», – дейді халық қалаулысы. Бұл тақырып бір талқылау жиынымен шектелген жоқ. Депутаттар осы мәселені келесі отырыстарында да тереңінен ортаға

салып, пікір алмасты. Құрылтай депутаттары «Онлайн-платформалар және масс-медиа мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобалары бойынша өз тәжірибелерімен бөлісу үшін Meta Platforms, Inc. (META) компаниясының Сингапурдағы Азия-Тынық мұхиты (APAC) аймағындағы штаб-пәтерінің басшылығымен онлайн талқылау жиынын өткізді.

Meta компаниясының негізгі өнімдеріне Facebook, Instagram, WhatsApp, Messenger, Threads, Meta AI, Meta Quest жатады.

Бұл онлайн жиынға META компаниясының Азия-Тынық мұхиты өңіріндегі өнімдерге қатысты мемлекеттік саясат мәселелері жөніндегі директоры Филип Чуа мырза, Орталық Азия және Шри-Ланка бойынша мемлекеттік саясат жөніндегі жетекші Сенура Абейвардана, Орталық Азия және Моңғолия бойынша мемлекеттік саясат жөніндегі менеджердің орынбасары Ерасыл Қалихан мырза, Азия-Тынық мұхиты өңіріндегі қауіпсіздік саясаты жөніндегі бөлім басшысы Малина Энлунд ханым, заң жобалаушы министрлік өкілдері және Құрылтай депутаттары қатысты.

Талқылау барысында Meta компаниясының өкілдері әлемдік ақпарат қоғамдастығындағы әлеуметтік желінің рөлі, тәжірибелері, заң жобасы жөніндегі ойларын ортаға салды.

Өз кезегінде депутаттар әлеуметтік желінің

сын-қатерлері, заң жобасын жетілдіру бағытындағы сұрақтарын қойды.

Заң жобасын әзірлеген Мәдениет және ақпарат министрлігінің өкілдері де өз пікірлерін білдірді. Сонымен бізге бұл заңның замана талабына не

үшін лайықты екенін сараласақ, ол ең алдымен, бүгінгі ақпарат кеңістігі – тек жаңалық тарататын орта ғана емес, қоғамдық санаға, балалардың қауіпсіздігіне және еліміздің ақпараттық тәуелсіздігіне тікелей әсер ететін маңызды сала екендігі көлденеңдейді.

Ендеше, осы заң жобасында еліміздің ақпараттық қауіпсіздігін күшейтуге, ақпараттық тәуелсіздікті қамтамасыз етуге, деструктивті контенттің таралуына тосқауыл қоюға және балалардың зиянды ақпараттан қорғауға бағытталған бірқатар маңызды нормалар ортаға салынуы, жан-жақты саралануы қалыпты, заңды құбылыс.

Біз ең алдымен, кез келген заңның қоғам үшін жасалатынын естен шығармауға тиіспіз. Шындығында, бұл заңның қабылдануы бір мәселені ғана шешпейді. Мұнда қазіргі ақпараттық кеңістігіндегі төмелек пен журналистің, қоғам мен медианың, сөз бостандығы мен ақпараттық қауіпсіздіктің арасындағы шекараларды қайтадан нақтылау мәселесі жатыр. БАҚ саласындағы соңғы өзгерістер «масс-медиа» ұғымын кеңейтті. Сондықтан енді құқықтық реттеуге тек газет-журнал, телеарна немесе радио сияқты дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдары ғана ілінбейді, енді интернет-басылымдар да осы жүйеге енгізілді. Соңғы талқыланған бытырғы БАҚ туралы заңға үңілсек, заң журналистердің құқықтарын күшей-

туте бағытталған бірқатар нормаларды қамтиды. Мәселен, журналистің «ерекше мәртебесі» енгізілді десек, бұл мәртебе журналистің ақпарат іздеуіне, сұратуына, алуына және таратуына байланысты қосымша құқықтық кепілдіктер қарастырады. Сонымен қатар мемлекеттік органдар мен ұйымдарға жасалған БАҚ сұратуын қарау мерзімі бұрынғы 7 жұмыс күнінен 5 жұмыс күніне қысқартылды. Мұндай маңызды тұстар сынамай болса да енуде.

Бытыр әлеуметтік желілер мен қоғам арасында журналистердің аккредиттелу мәселесі өте даулы талқыларға түрткі болған. Заң шеңберінде аккредиттеу мәселесінде де автоматтандырылған тәртіп қарастырылған. Бірыңғай медиа платформа арқылы аккредиттеу карталарын беру мүмкіндігі енгізілген-ді. 2026 жылы жекелеген мемлекеттік органдар осы жаңа жүйеге сәйкес өз аккредиттеу қағидаларын бекіте бастады. Мысалы, Әділет министрлігі 2026 жылғы 1 шілдедегі бұйрығымен журналистерді аккредиттеу тәртібін бекітті. Бірақ бұл журналистердің құқығын қағазда ғана қорғау мәселесін алға тартты. Әдетте, журналистің аккредиттелуі оның мемлекеттік органның іс-шараларына қатысуына мүмкіндік береді. Заң бойынша аккредиттелген журналистке отырыстар, кеңестер және басқа да іс-шаралар туралы алдын ала хабарлануы тиіс, сондай-ақ ашық іс-шараларға қатысу құқығы беріледі. Бір қарасаңыз бас-аяғы жинақы шап-шағын жұмыр нәрсе секілді, әйтсе де, бұл кей журналистер үшін еркін ақпаратқа қол жеткізу жолындағы үлкен кедергі. Яғни, аккредиттелмеген журналист жұмыс істей алмайды. Және бұл аккредиттелген журналист те бірден қалаған ақпараттына қол жеткізеді деген де сөз емес.

Қазіргі таңда талқыға түсіп жатқан онлайн-платформалар мен масс-медиа саласын реттейтін заңнамаға жаңа өзгерістер енгізу мәселесі интернеттегі құқыққа қайшы контенттің таралуын азайту, онлайн-платформалардың жауапкершілігін нақтылау және ақпараттық ортаның қауіпсіздігін күшейтуді мақсат тұтатынын жоғарыда айттық. Бұл бастаманың онды тұсы десек, біз енді әлеуметтік желілер мен онлайн-платформалардағы алаяқтық, кибербуллинг, заңсыз жарнама және басқа да құқыққа қайшы контентке қарсы нақты тетіктер қалыптасатынына алдағы уақыттары куә боламыз. Екіншіден, аудиовизуалды платформаларға қойылатын талаптардың нақтылануы көрерменнің құқығын қорғауға бағытталуы мүмкін. Мысалы, талқыланып отырған нормалардың арасында жас санаты белгісін көрсету, заңмен тыйым салынған ақпаратты орналастырмау және платформалардың қызметі туралы белгілі бір ақпаратты ашық көрсету талаптары бар.

Ең бастысы, алдағы уақытта заңсыз контент пен жай ғана сын-пікірдің ара-жігін нақты ажырату нақтыланады. Бұл заң аясында енді мемлекеттік реттеу мен интернет еркіндігінің тепе-теңдігі анықталады. Құқыққа қайшы контентпен күресу тетіктері бекиді.

Жаңа заңнаманың тиімділігі бүгінгі күн талабынан туындап отыр. Енді кәдеге жарап, ақпарат кеңістігі артық қоқыстан тазарса, кәсіби журналистиканың тынысы қайта кениді деп саралауға болар.

Ж.ҚҰДАЙБЕРГЕН

ВИРТУАЛДЫ ҚАУІПТЕР ТІЗБЕГІ

Цифрлық технологиялар өмірімізді айтарлықтай жеңілдеткенімен, қылмыстық өлемді де жаңа деңгейге көтерді. Бүгінгі таңда тергеу тәжірибесінде бір ғана қарапайым интернет-алаяқтық әрекеті біртіндеп ауыр қылмыстар тізбегіне ұласып жататын жағдайлар жиі кездеседі.

ОНЛАЙН-АЛАЯҚТЫҚТАН ДРОППЕРЛІК ПЕН СТАЛКИНГКЕ ДЕЙІН

Желідегі аңғалдық немесе заңды білмеушілік адамды бір сәтте қылмыстық схеманың белсенді қатысушысына немесе қудалау құрбанына айналдыруы мүмкін. Онлайн-алаяқтық тізбектің бастау нүктесі киберқылмыстардың басым бөлігі адамдардың сенімгерлігін теріс пайдаланудан немесе ақпараттық сауатсыздығынан басталады.

Сұрақтар мен жалған хабарламалар: Банк немесе мемлекеттік орган атынан келген күдікті сілтемелер азаматтардың жеке мәліметтерін ұрлауға бағытталған. Жалған кредиттер мен инвестициялар: Алаяқтар жәбірленушіні алдап қана қоймай, оның психологиялық әлсіз тұстарын тиімді пайдаланады. Алайда бұл жай ғана ақша жоғалтумен шектелмейді. Көбінесе зардап шеккендер өздері білмейтін қылмыстық айналымның құралына айналып шыға келеді. Дропперлік: Заңсыз ақша айналымының баспалдағы интернет-алаяқтық жолмен алынған қаражатты қолма-қол ақшаға айналдыру немесе басқа шоттарға аудару үшін қылмыскерлер «дропперлерді» (ақша тасымалдаушыларды) пайдаланады.

Көптеген жастар немесе әлеуметтік жағынан осал топ өкілдері өз картасын «уақытша пайдалануға беру» арқылы оңай ақша табуды көздейді. Олар мұның арты ауыр қылмыстық жауапкершілікке әкелетінін түсінбейді. Сот тәжірибесі көрсетіп отырғандай, өз банк картасын немесе шотын басқа біреудің пайдалануына беру қылмыстық схеманың сыбайласы ретінде танылуға негіз болады. Бұл ретте «білмедім» немесе «қателік болды» деген сылтаулар заң бойынша жауапкершіліктен босатпайды.

Сталкинг және кибербуллинг: жеке кеңістікті бұзу
Қаржылық алаяқтық пен дроппер-

лік жүйесінен бөлек, заманауи киберқылмыстың тағы бір қауіпті түрі – сталкинг (адамды анду, мазалау) пен кибербуллинг. Психологиялық қысым арқылы алаяқтық құрбаны болған немесе қарызға батқан азаматтар көбінесе бейтаныс тұлғалар тарапынан жүйелі түрдегі қорқытуларға, әлеуметтік желілердегі мазалауларға тап болады. Жеке өмірге қол сұғылмаушылықты бұзу, ар-намыс пен қадір-қасиетке қасақана тию цифрлық кеңістікте де қатан жазаланатын әрекеттер қатарына жатады.

Виртуалды қауіптер бір-бірімен тығыз байланысты. Бір қарағанда зиянсыз көрінген интернеттегі жеңіл ақша табу ұсынысы немесе күдікті сілтеме өмірді түбегейлі өзгертетін құқықтық салдарға әкеп соғуы мүмкін. Әрбір азамат өзінің цифрлық қауіпсіздігі үшін жауапты екенін ұмытпауы тиіс. Жеке куәлік көшірмелерін, ЭЦҚ кілтін, парольдер мен SMS-кодтарды бейтаныс тұлғаларға немесе күдікті сайттарға жолдамаңыз.

Картаны басқа біреудің пайдалануына беру – сізді автоматты түрде қылмыстық схеманың қатысушысы (дроппер) етеді. Сондықтан «Үйде отырып оңай ақша тап» немесе «тез арада шотыңызды айналымға беріңіз» деген ұсыныстардың артында әрдайым қылмыстық әлем тұратынын есте ұстау керек. Заңды білмеу адамды жауапкершіліктен босатпайды. Әрбір азамат өзінің цифрлық қауіпсіздігі мен болашағы үшін тікелей жауапты.

Т.АЛДАБЕРГЕНОВ,
Жезқазған қаласы мамандандырылған тергеу сотының сот әкімшісі басшысы
ҰЛЫТАУ ОБЛЫСЫ

БІТІМ

МЕДИАЦИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ АРТТЫ

Қазіргі таңда дауларды сотқа жеткізбей, өзара келісім арқылы шешудің маңызы артып келеді. Осындай тиімді тәсілдердің бірі – медиация.

Медиация – тараптардың дауды бейтарап медиатордың көмегімен өзара келіссөз жүргізу арқылы шешу рәсімі. Оның басты ерекшелігі – тараптардың өз еркімен шешім қабылдауы.

Медиацияның негізгі артықшылықтары – уақыт пен шығынды үнемдеу, тараптар арасындағы қарым-қатынасты сақтап қалу және дауды бейбіт жолмен реттеу. Сонымен қатар, тараптар өздеріне қолайлы шешімді бірлесіп анықтай алады. Әсіресе, отбасылық, азаматтық және еңбек дауларында медиацияның маңызы зор. Себебі мұндай дауларда тек құқықтық мәселені шешу емес, тараптардың өзара түсіністігін сақтау да маңызды.

Медиация мәдениетін қалыптастыру – қоғамдағы дауларды өркениетті түрде шешуге және өзара келісімге келу дәстүрін дамытуға ықпал етеді.

Қорытындылай келе, медиация – дауды шешудің баламалы әрі тиімді тәсілі. Оның басты мақсаты – бір тараптың жеңуі емес, екі тарапқа да қолайлы келісімге қол жеткізу.

Р. АБИТАЙ,
Ұлытау облысы қамелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының жетекші маманы

ДЕРЕК ПЕН ДӘЙЕК

Е-COMMERCE НАРЫҒЫ 5 ТРЛН ТЕҢГЕГЕ ЖУЫҚТАДЫ

Қазақстандағы е-commerce көлемі 2030 жылға қарай 11,1 трлн теңгеге жетуі мүмкін. Бұл Mastercard-тың ҚР Президенті Әкімшілігінің қолдауымен Қазақстандағы бөлшек электрондық коммерция нарығына жүргізілген зерттеуінің нәтижесінде анықталды. Ол Қазақстандағы электрондық коммерция дамуының келесі кезеңі көп жағдайда өңірлік логистика мен фулфилментті, трансшекаралық сауда инфрақұрылымын, төлем жасау ыңғайлылығын, тауарларды қайтару үдерісінің ашықтығы мен сатып алушылардың құқықтарын қорғауды жетілдіруге, сондай-ақ сатушылар үшін түсінікті әрі болжамды жұмыс жағдайларын қалыптастыруға байланысты болатынын көрсетті.

«Электрондық коммерцияның дамуы тек бөлшек сауда үшін ғана емес, жалпы экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін де маңызды. Мемлекет үшін цифрлық арналар шағын және орта бизнес үшін өткізу нарықтарын кеңейтіп, өңірлер арасындағы айырмашылықтарды азайтып, қазақстандық өндірушілер үшін жаңа экспорттық мүмкіндіктер қалыптастыратын жағдай жасау басым бағыттардың бірі. Келесі кезең логистикалық және төлем инфрақұрылымын одан әрі дамытуды, трансшекаралық сауданы жеңілдетуді, сондай-ақ тұтынушылардың құқықтарын сенімді қорғауды талап етеді. Нарықтың өсуі қызмет көрсету сапасының, ашықтықтың артуымен және мемлекет, бизнес пен азаматтар арасындағы сенімнің нығаюы мен қатар жүруі маңызды. Зерттеу нәтижелері қолданыстағы кедергілерді дәлірек анықтауға және мемлекеттік саясатты жетілдіру барысында оларды ескеруге мүмкіндік береді», – дейді ҚР Президенті Әкімшілігі басшысының орынбасары Әсел Жанасова.

2025 жылы е-commerce нарығының көлемі 4,92 трлн теңгеге, ал транзакциялар саны 363 млн-ға жеткен болатын. 2023 жылдан бері нарықтың орташа жылдық өсу қарқыны 28 пайызды құрап отыр. Бұл ретте сатып алулар саны олардың жалпы құнынан едәуір жылдам өсіп келеді. Былтыр транзакциялар саны алдыңғы жылмен салыстырғанда 99 пайызға артса, нарық көлемі 25 пайызға өсті. Екі жыл ішінде орташа чек шамамен 25 мың теңгеден 14 мың теңгеге дейін төмендеді.

Бұл е-commerce-тің жеке ірі сатып алулардан күнделікті қажеттіліктерді өтеу үшін онлайн-арналарды жиірек пайдалануға біртіндеп көшіп жатқанын көрсетеді. Сонымен қатар онлайн-сәбеттің құрылымы да өзгеруде: орташа чегі жоғары электрониканың үлесі төмендеп, тұрақты түрде сатып алынатын тауар санаттарының маңызы артып келеді.

Онлайн-сатып алулар қазірдің өзінде әртүрлі буын өкілдері үшін сатып алудың жаппай қолданылатын тәсіліне айналды. Зерттеу деректеріне сәйкес, әртүрлі жас топтарындағы респонденттердің 72-78%-ы соңғы сатып алуын онлайн жасаған. Бұл ретте респонденттер айына орта есеппен екі-үш рет онлайн-сатып алады. Жасына қарамастан, баға – онлайн-сатып алуды таңдаудағы басты критерий.

Ішкі сегмент Қазақстанның е-commerce нарығының негізгі бөлігін қалыптастыруды жалғастыруда – 2025 жылы нарық көлемінің 77 пайызы осы сегментке тиесілі болды. Алайда трансшекаралық сауда одан әрі өсудің анағұрлым маңызды көзіне біртіндеп айналып келеді: оның нарық көлемінің өсіміндегі үлесі 22-ден 39%-ға дейін артты.

Шетелден сатып алу қазірдің өзінде

ХАЛЫҚ ПЕН НАРЫҚ

ІРІ БИЗНЕСТІҢ НЕСИЕГЕ ДЕГЕН СҰРАНЫСЫ ЖОҒАРЫ

Қазақстан қаржыгерлері қауымдастығының талдау орталығы алғашқы жартыжылдықтағы ірі бизнеске несие беру бойынша шолуын жариялады. Нарықтағы негізгі үрдістерге көз жүгіртер болсақ, ірі бизнестің несиеге деген сұранысы биыл нарыққа қарағанда айтарлықтай жылдам өсті.

Атап айтқанда өтінімдер саны 8,7 пайызға өсті, бизнестің жалпы өсімі 1,2 пайызды құрады. Сұраныс бизнестің ағымдағы және маусымдық қажеттіліктерін қаржыландырумен, сондай-ақ ірі инвестициялық және инфрақұрылымдық жобаларды іске асырумен қамтамасыз етілді.

ҚР Ұлттық банкі жүргізген сауалнамаға сәйкес, қосымша белсенділік «Бәйтерек» тобының жобаларын қайта қаржыландыру және Аграрлық несие корпорациясы арқылы ауыл шаруашылығы жобаларын қаржыландыру арқылы қолдау тапты. Биыл сондай-ақ сұраныстың жоғарылауы оның мақұлдауға айналуының артуымен қатар жүрді. Ірі бизнестің мақұлданған өтінімдерінің орташа үлесі 56,3-тен 60,5 пайызға дейін өсті. Ал нарықтың жалпы орта көрсеткіші 44,1 пайызды құрады. Жоғары мақұлдау көрсеткіші ірі кәсіпорындардың қаржылық жағдайының жақсаруымен сәйкес келеді. Ұлттық банктің кәсіпорындарға жүргізген сауалнамасы бойынша екінші тоқсанда қаржылық жағдайы қиын

ірі компаниялардың үлесі 17,9-дан 15,7 пайызға дейін төмендеді. Ал қалыпты жағдайдағылары 68,3-тен 70,5 пайызға дейін өсті. Соның нәтижесінде ірі бизнеске берілген жаңа несиелердің көлемі 10,5 пайызға өсіп, 4,9 трлн теңгені құрады. Осыған қарамастан бизнес несиелері 2 еседей өскендіктен ірі кәсіпорындардың жаңа корпоративтік несиелердегі үлесі 46,7-ден 42,8 пайызға дейін төмендеді. Несие беру құнына базалық мөлшерлеменің жоғарылауы да әсер етті. Ірі бизнес үшін орташа мөлшерлеме 18,1-ден 19,6 пайызға дейін өскенімен ол жалпы бизнес несиелерінің орташа көрсеткішінен (22 пайыз) айтарлықтай төмен болып қала береді. Бұл ірі қарыз алушылар банк қаржыландыруын нарықтық мөлшерлемелерден төмен тартуды жалғастыруда дегенді білдіреді.

Ірі бизнес несиелендіру құрылымы қысқа мерзімді қаржыландырудың жоғары үлесімен сипатталады. Бір жылға дейінгі мерзімге берілген несиелер несиелердің 77,5 пайызын құрайды. Нарық бойынша бұл көрсет-

кең таралған үрдіске айналды: сауалнамаға қатысқан онлайн-сатып алушылардың 67 пайызы басқа елдерден тауарларға тапсырыс берген. Сонымен қатар ішкі және трансшекаралық сұраныстың құрылымы бір-бірінен ерекшеленеді. Шетелдік платформаларда киім, аяқ киім және аксессуарлар, сондай-ақ электроника ерекше сұранысқа ие болса, ішкі сегментте үйге арналған тауарлар мен автотауарлардың үлесі айтарлықтай жоғары.

«Қазақстанда электрондық коммерцияны дамыту үшін қажетті база қалыптасты. Бүгінде біз маңызды сапалық өзгерісті байқап отырмыз: онлайн-сатып алу енді ірі сатып алуларды жүзеге асырудың жеке тәсілі емес, күнделікті тұтынушылық мінез-құлықтың бір бөлігіне айналып келеді. Нарықты дамытудың келесі кезеңі оның көлемінің өсуімен ғана емес, ең алдымен, тауарды таңдаудан бастап төлем жасауға, жеткізуге және қайтаруға дейінгі бүкіл сатып алу тәжірибесінің сапасымен байланысты болады. Тұрақты өсу үшін бұл тәжірибенің мінез-құлықтың бір бөлігіне айналып келеді. Нарықты дамытудың келесі кезеңі оның көлемінің өсуімен ғана емес, ең алдымен, тауарды таңдаудан бастап төлем жасауға, жеткізуге және қайтаруға дейінгі бүкіл сатып алу тәжірибесінің сапасымен байланысты болады. Тұрақты өсу үшін бұл тәжірибенің сатып алушылар үшін де, бизнес үшін де ыңғайлы, қауіпсіз әрі болжамды болуы маңызды», – дейді Mastercard компаниясының Қазақстан және Орталық Азиядағы бас директоры Санжар Жамалов.

Оның айтуынша, қазақстандық сатушылар жалпы алғанда электрондық коммерцияның даму перспективаларын жоғары бағалайды. Сауалнамаға қатысқан компаниялардың 81 пайызы алдағы 12 айда онлайн-сатылымдар үлесін арттыруды жоспарлап отыр, ал 71 пайызы өз бизнесінің өсу перспективаларын оң бағалады. Сонымен қатар е-commerce көпарналы нарық ретінде қала береді. Сауалнамаға қатысқан сатушылардың 80%-ы офлайн-нүктелерді, 67 пайызы әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді, 54 пайызы маркетингтіктерді пайдаланады. Өз интернет-дүкенін немесе қосымшасын 13 пайызы қолданады.

Компаниялар онлайн-сатылымдардың дамуына ықпал ететін негізгі факторлардың қатарында цифрландыру деңгейінің жоғары болуын және смартфондардың, интернет пен онлайн-сервистердің кең таралуын (39%), офлайн-дүкендерді жалға алу және ұстау шығындарын үнемдеуді (33%), сатып алушылардың тауарларға онлайн тапсырыс беруге қалыптасқан дағдысын (33%) және интернеттегі тауар ассортиментінің кеңдігін (33%) атады.

Е.ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

Е.КЕБЕКБАЙ,
«Заң газеті»

Әкімшілік құқық бұзушылық істер бойынша қаулыларды орындатудың СОТ ПРАКТИКАСЫ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Ерекше талаптарды сақтау – алдын алу шарасының маңызды бөлігі

Зерделенген сот практикасының елеулі бөлігін ӘҚБтК-нің 669-бабының 2 және 3-бөліктерін қолдануға байланысты істер құрайды. Олардың басым бөлігі құқық бұзушының мінез-құлқына сот белгілеген ерекше талаптарды, соның ішінде алкогольдік ішімдікті қолдануға тыйым салуды және ішкі істер органына профилактикалық әңгімелесуге келу міндетін бұзумен байланысты.

Мұндай талаптардың құқықтық мақсаты тек жазалау емес. Олар – қайталама құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған профилактикалық құрал.

Сондықтан ерекше талаптың орындалуын бағалағанда сот:

- ерекше талаптың заңды түрде белгіленгенін;

- оның нақты мазмұнын;
- қолданылу мерзімін;
- тұлғаның онымен таныстырылғанын;

- сот актісінің орындалуға жататынын;

- талаптың нақты қалай бұзылғанын;

- тұлғаның кінәсін анықтауға тиіс.

Жангелдин аудандық сотының практикасында алкогольдік ішімдікті қолдануға тыйым салу талабын бұзған адамдарға қатысты медициналық куәландыру қорытындылары, құқық бұзушылардың түсініктемелері және өзге де дәлелдемелер жиынтығы бағаланып, әкімшілік қамақ түріндегі жаза қолданылған істер бар. Сонымен қатар құқық бұзушылық құрамының барлық элементтері анықталмаған жағдайда іс жүргізуді тоқтату практикасы да қалыптасқан. Бұл – әкімшілік іс жүргізудегі заңдылық қағидатының маңызды көрінісі.

Формалды бұзушылық әрдайым жауаптылыққа әкелмеуі тиіс

Сот практикасының маңызды бағытының бірі – формалды түрде белгілі бір міндет орындалмағанымен, оның себебі мен тұлғаның кінәсін жеке бағалау. Мәселен, профилактикалық әңгімелесуге қатысқан күні келмеу фактісінің өзі тұлғаны автоматты түрде әкімшілік жауаптылыққа тартуға жеткілікті болмауы мүмкін.

Отбасындағы төтенше жағдай, науқас балаға күтім жасау, медициналық көмек көрсету қажеттілігі немесе өзге де объективті мән-жайлар орын алуы ықтимал. Мұндай жағдайда сот тек

«келді – келмеді» деген формалды өлшеммен шектелмей, нәліктен келмегенін, полиция органын хабардар етуге әрекет жасаған-жасамағанын, бұған дейін талапты қалай орындағанын және тұлғаның әрекетінде кінә бар-жоғын анықтауға тиіс. Бұл тәсіл әкімшілік жауаптылықтың мақсаты жазалаудың өзі емес, заңдылық пен әділеттілікті қамтамасыз ету екенін көрсетеді.

Сот актісінің құқықтық күші және жауаптылық мәселесі

Сот практикасында ерекше назар аударуды қажет ететін тағы бір мәселе – тұлғаның мінез-құлқына ерекше талап белгілеген сот актісінің құқықтық мәртебесі. Егер жауаптылық белгілі бір сот актісінде белгіленген міндетті орындамаумен байланысты болса, сот сол актінің құқық бұзушылық жасалған кезде орындалуға жататынын және тұлға үшін міндетті құқықтық салдар туғызғанын анықтауы қажет. Бұл жерде кінәсіздік презумпциясы мен заңдылық қағидаттары шешуші рөл атқарады.

Тұлғаның кінәлілігіне, құқықтық міндеттің пайда болуына немесе құқық бұзушылық құрамының қандай да бір белгісіне қатысты жойылмаған күмән оның пайдасына түсіндірілуіне тиіс. Сондықтан әкімшілік істі қарау кезінде бастапқы сот актісінің қабылданған күні ғана емес, оның құқықтық салдары туындаған сәті де тексерілуі маңызды.

Қайталану белгісін дұрыс анықтау қажет

ӘҚБтК-нің 669-бабының 3-бөлігін қолдануда қайталану белгісін дұрыс анықтау ерекше маңызға ие. Бұл жағдайда сот бұрынғы құқық бұзушылық туралы мәліметпен шектелмеуі керек. Алдыңғы әкімшілік жауаптылықтың нақты құқықтық негізі, сот актісінің күні, оның мәртебесі және жаңа әрекеттің заңда белгіленген мерзім ішінде

Сот актісі қағаз жүзінде қалса, азамат үшін әділдіктің толық орнағаны туралы айту қиын. Сондықтан сот актілерін орындау мәселесі тек сот орындаушыларының немесе полиция органдарының қызметімен шектелмейді. Бұл – сот төрелігінің тиімділігіне, мемлекеттің құқықтық тәртібіне және қоғамның сотқа деген сеніміне тікелей қатысты мәселе. Сонымен бірге мемлекеттің сот актісін орындауды талап ету құқығы адамның жауаптылығын заң талаптарына сай дәлелдеумен қатар жүруге тиіс. Осы екі құндылықтың – сот актісінің міндеттілігі мен жеке адамның құқықтарының қорғалуының тепе-теңдігі әділ сот төрелігінің негізгі өлшемдерінің бірі.

жасалғаны тексерілуіне тиіс. Өйткені қайталану жай статистикалық дерек емес, адамның жауаптылығын күшейтетін саралаушы заңдық белгі. Сондықтан оны болжаммен емес, нақты процессуалдық құжаттармен анықтау бірыңғай сот практикасының маңызды шарты болып табылады.

ӘҚБтК-нің 667-бабы бойынша істердің өзіндік ерекшелігі бар. Құқық қорғау органы қызметкерінің кез келген талабы емес, оның қызметтік міндеттерін орындауына байланысты қойылған заңды өкімі немесе талабы әкімшілік-құқықтық қорғауға жатады. Осыған байланысты сот мұндай істерде талаптың болғанын ғана емес, оның заңдылығын да тексеруге тиіс.

Мәселен, медициналық куәландырудан өту туралы талапқа бағынбау істерінде қандай негізбен куәландыру ұсынылғаны, талаптың кіммен және қандай жағдайда қойылғаны, оның тұлғаға түсінікті түрде жеткізілгені және адамның талапты орындаудан санылы түрде бас тартқаны дәлелдемелер жиынтығымен анықталуы қажет. Осы тұрғыдан бейнетіркеу құралдарының маңызы артып келеді. Объективті бейнежазба құқық қорғау қызметкерінің де, азаматтың да құқықтарын қорғауға мүмкіндік береді.

Жаза тағайындауда даралау қағидаты

Әкімшілік жазаның мақсаты тек құқық бұзушыға белгілі бір шектеу қою емес. Оның негізгі міндеттерінің бірі – адамның жаңа құқық бұзушылық жасауына жол бермеу. Сондықтан бір құқықтық норма бойынша қаралған істердің өзінде жаза тұлғаның жеке жағдайына қарай ерекшеленуі мүмкін.

Соттар құқық бұзушылықтың сипатын, кінәлінің жеке басын, мүлктік

жағдайын, құқық бұзушылыққа дейінгі және кейінгі мінез-құлқын, шын өкінуін, жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын өзге мән-жайларды бағалауы қажет. Мұндай тәсіл әкімшілік жазаны механикалық санкциядан әділетті және жеке дараланған құқықтық ықпал ету шарасына айналдырады.

Практиканы одан әрі жетілдірудің негізгі бағыттары

Жүргізілген зерделеу ӘҚБтК-нің 33-тарауын қолдану практикасын одан әрі біріздендірудің бірнеше бағытын айқындауға мүмкіндік береді.

Біріншіден, сот актісін орындау туралы істер бойынша «орындауға нақты мүмкіндік» ұғымының өлшемдерін қалыптастыру қажет. Сот борыштың бар-жоғымен шектелмей, тұлғаның табысын, мүлкін, жұмысқа орналасуға әрекетін, ішінара төлемдерін және міндеттемені орындауға бағытталған өзге шараларын бағалауы тиіс.

Екіншіден, сот белгілеген ерекше талаптардың басталу және аяқталу мерзімдерін анықтаудың біркелкі практикасын қалыптастыру маңызды. Бұл әсіресе ӘҚБтК-нің 669-бабының

2-бөлігі бойынша жауаптылықтың заңдылығына тікелей ықпал етеді.

Үшіншіден, профилактикалық әңгімелесуге келмеу істерінде дәлелді себептерді бағалаудың ортақ өлшемдері қажет. Ауру, медициналық көмек, отбасы мүшесінің денсаулығына байланысты шұғыл жағдайлар және адамның полицияны алдын ала немесе кейіннен хабардар ету әрекеттері ескерілуіне тиіс.

Төртіншіден, 669-баптың 3-бөлігін қолданғанда қайталанудың барлық заңдық белгілерін сот актісінде жеке уәждеу тәжірибесін енгізу орынды. Алдыңғы жауаптылықтың негізі мен күні және бір жылдық мерзімнің сақталуы анық көрсетілуі тиіс.

Бесіншіден, ӘҚБтК-нің 667-бабы бойынша «заңды талап» ұғымын қолданудың біркелкі өлшемдері қалыптастырылуы қажет. Сот актісінде талаптың нақты құқықтық негізін көрсету практикасын орнықтырған жөн.

Екінші мәселе – құқық бұзушының мінез-құлқына белгіленген ерекше талаптың орындалуға міндетті болатын нақты сәтін біркелкі айқындау.

Үшінші мәселе – 669-баптың 3-бөлігі бойынша қайталануды есептеудің басталу сәтін және бұрынғы әкімшілік жазаның құқықтық маңызын нақтылау.

Төртінші мәселе – профилактикалық әңгімелесуге дәлелді себеппен келмеудің құқықтық салдарын бағалау.

Бесінші мәселе – 667-бап бойынша полиция қызметкерінің «заңды талабының» міндетті белгілерін, соның ішінде медициналық куәландырудан өту туралы талаптарға қатысты дәлелдеу стандартын нақтылау.

Сонымен бірге бір мән-жай құқық бұзушылық құрамының саралаушы белгісі ретінде пайдаланылған жағдайда, оны жауаптылықты ауырлататын мән-жай ретінде екінші рет есепке алуға жол бермеу мәселесіне де сот практикасының назарын аудару қажет.

Сот актісінің орындалуы – сот төрелігінің нақты нәтижесі

Сот актісі қағаз жүзінде қалса, азамат үшін әділдіктің толық орнағаны туралы айту қиын. Сондықтан сот актілерін орындау мәселесі тек сот орындаушыларының немесе полиция органдарының қызметімен шектелмейді. Бұл – сот төрелігінің тиімділігіне, мемлекеттің құқықтық тәртібіне және қоғамның сотқа деген сеніміне тікелей қатысты мәселе.

Сонымен бірге мемлекеттің сот актісін орындауды талап ету құқығы адамның жауаптылығын заң талаптарына сай дәлелдеумен қатар жүруге тиіс. Осы екі құндылықтың – сот актісінің міндеттілігі мен жеке адамның құқықтарының қорғалуының тепе-теңдігі әділ сот төрелігінің негізгі өлшемдерінің бірі.

Жангелдин аудандық сотының 2025 жылғы және 2026 жылдың бірінші жартыжылдығындағы практикасын зерделеу ӘҚБтК-нің 33-тарауындағы нормаларды қолдануда дәлелдемелерді жан-жақты бағалау, кінәні жеке анықтау, қайталануды дұрыс саралау және жазаны даралау мәселелерінің шешуші маңызға ие екенін көрсетеді.

Сот актісінің беделі жазаның қатаңдығымен ғана өлшенбейді. Оның шынайы беделі – заңдылығында, әділеттілігінде және орындалуында. Ал бірыңғай сот практикасы осы үш қағидаттың елдің қай өңірінде болмасын бірдей қолданылуын қамтамасыз етуге тиіс.

ҚОҒАМ ӘР БАЛАНЫҢ БОЛАШАҒЫ ҮШІН ЖАУАПТЫ

Жамбыл облысында көмелетке толмағандар қауіпсіздігін қамтамасыз ету және олардың құқығы мен заңды мүддесін қорғау бағытындағы профилактикалық жұмыстар күшейтілуде. Өңірде жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға ерекше назар аударылуда. Балалармен күнделікті тікелей жұмыс жүргізетін ювеналдық полиция қызметкерлерінің тиімді қызмет атқаруына қажетті жағдай жасау бойынша нақты шаралар қабылданып отыр.

Атап айтқанда, Жамбыл облысы Полиция департаментінің ұсынысы облыс әкімдігі тарапынан қолдау тауып, көмелетке толмағандар істері жөніндегі уәскелік полиция инспекторларымен тоқсан сайын қызметтік көрсеткіші мен атқарған жұмыс нәтижесі бойынша қаржылай ынталандыру тетігі енгізілді. Сонымен қатар, ювеналдық полиция бөлімшелерінің материалдық-техникалық базасы нығайтылып, қызметкерлерге 13 жаңа қызметтік автокөлік берілді. Бұл автокөліктер полиция инспекторларының білім беру ұйымдарына, профилактикалық есепте тұрған жасөспірімдер мен олардың отбасыларына жедел баруын, сондай-ақ профилактикалық іс-шараларды уақытылы

ұйымдастыруын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

– Қазіргі уақытта мектептердегі бейнебақылау камераларын Жамбыл облысы Полиция департаментінің Жедел басқару орталығына қосу жұмысы кезең-кезеңімен жүзеге асырылуда. Бұл білім беру ұйымдарындағы жағдайды жедел бақылауға, құқық бұзушылықтардың алдын алуға және қажет болған жағдайда полиция қызметкерлерінің шұғыл әрекет етуіне мүмкіндік береді. Жастардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру мақсатында «Жас сәкшы» жобасына да ерекше көңіл бөлінуде. Жоба аясында облысымызда республикалық форум өткізіліп, оған еліміздің

әр өңірінен жас сәкшылар қатысты. Форум барысында құқықтық мәдениетті қалыптастыру, патриоттық тәрбиені күшейту, құқық қорғау саласына қызығушылықты арттыру және полиция қызметінің маңызын түсіндіруге бағытталған іс-шаралар ұйымдастырылды. Қазір өңірімізде 43 «Жас сәкшы» сыныбы бар, 900-ге жуық бала осы жобамен қамтылып отыр. Қабылданған кешенді шаралар нәтижесінде көмелетке толмағандарға қатысты тіркелген қылмыс саны 15,2 пайызға төмендеді», – дейді облыстық полиция департаментінің Қоғамдық қауіпсіздік басқармасы ювеналдық полиция тобының ерекше тапсырмалар жөніндегі аға инспекторы Азат Пирматов.

Азат Жаңабекұлының айтуынша, бүгінгі таңда облыстағы 531 мектеп пен 42 колледжде 785 полиция қызметкері бекітіліп, профилактикалық жұмыс күшейтілген. Қызметкерлер жасөспірімдердің құқықтық сауатын арттыруға, құқық бұзушылықтың алдын алуға, қауіпсіз мінез-құлық дағдысын қалыптастыруға бағытталған іс-шаралары тұрақты түрде жүргізілуде.

«Есепті кезеңде 390 көмелетке толмаған және бала тәрбиесіне қатысты ата-аналық міндетін тиісінше орындамаған 141 ата-ана профилактикалық есепке қойылды. Ондағы мақсат жазалау емес, ең алдымен, баланың қауіпсіз ортасын қамтамасыз етіп, отбасыға қажетті профилактикалық және әлеуметтік қолдау көрсету. 18 бала арнайы білім беру ұйымына орналастырылып, 47 ата-ана ата-ана құқығынан айырылды. Көмелетке

толмағандар ісі және олардың құқығын қорғау жөніндегі комиссиялардың 173 отырысы өткізілді. Қазіргі уақытта 277 қолайсыз отбасы және 176 көмелетке толмағандар профилактикалық есепте тұр. Жүргізілген рейдтер барысында ішкі істер органдарына 9 084 бала жеткізіліп, 8 988 әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама толтырылды», – деді полиция майоры Азат Пирматов.

Аға инспектордың сөзіне қарағанда, әкімшілік құқық бұзушылықтардың 7 716 көмелетке толмағандардың түнгі уақытта тұрғынжайдан тыс жерде болуы; 1476 ата-ананың бала тәрбиесі жөніндегі міндеттерін орындамауы; 245 көмелетке толмаған баланың ойын-сауық орындарында болуы 237-сі ұсақ бұзақылыққа қатысты; 63-і алкоголь өнімдерін тұтыну; 48-і буллинг және кибербуллинг фактілерімен полицияда тіркелген. Жүргізілген талдау нәтижесінде балалар арасындағы құқық бұзушылықтардың негізгі себебі анықталды. Оларға ата-аналық бақылаудың жеткіліксіздігі, балалардың қараусыз қалуы, әлеуметтік қолайсыз ортаның әсері, бейресми көшбасшылардың ықпалы, әлеуметтік желілер мен мессенджерлер арқылы теріс ақпараттың таралуы, тұрмыстық жанжалдар, сондай-ақ жекелеген отбасылардың материалдық жағдайының төмендігі жатады. Осыған байланысты құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған кешенді профилактикалық шаралар қабылданады.

Е.КЕМБЕКБАЙ,
«Заң газеті»

ЖАҢҒЫРЫҚ

«Алматыға күз келіп, қарашаның қара суығы басталғанда, табанымнан өткен сол бір суықты еске аламын. Қыс түссе болды, Желтоқсанның мұзы жадыма қайта оралады...». Бұл – бүгінде зейнетжасындағы ұлағатты ұстаз әрі 1986 жылғы Желтоқсан оқиғасының көзкөрген куәгері Тайтелиева Ілескүл Күнтуқызының жүрекжарды толғанысы. Арада қырық жыл уақыт өтсе де, сол бір қасіретті күндердің ызғары естелігі санадан өшпек емес.

Тағдыр тартқан жол

Әрбір адамның өмір жолы туған топырағынан, балалық шағы өткен қасиетті мекенінен басталары анық. Оңтүстік Қазақстан, қазіргі Түркістан облысы, Бәйдібек ауданына қарасты Мыңбұлақ ауылында дүниеге келіп, аудан орталығы Шаянда он жылдық мектепті тәмамдаған кейіпкеріміз арман қуып Алматыға аттанады. Сол кездегі Қазақ мемлекеттік педагогика институтының (қазіргі Абай атындағы ҚазҰПУ) көркемсурет-графика факультетіне оқуға түседі. Алайда сол кездегі студенттік өмір бүгінгідей болған жоқ еді. 1983 жылы аталмыш факультетке тұңғыш рет бес жылдық жүйемен «қазақ бөліміне» қабылданады. Дегенмен «қазақ бөлімі» деген аты болмаса, мамандыққа қатысты арнайы пәндердің барлығын дерлік өзге ұлт мамандары орыс тілінде жүргізеді.

«Бәріміз жүз пайыз ауылдан келген, қазақ мектебін бітірген балалар едік. Педагогика, психология, философия пәндері ғана қазақша болды, ал қалған сабақтардың бәрі орыс тілінде өтті. Әсіресе колөнер, керамика, темір өңдеу, батик сияқты мамандыққа аса қажетті пәндерден сабақ орыс тілінде жүретін. Орысшаны білмей келсек, «элементарный нәрсені білмейсіндер ме?» деп ұрсатын. Қиналып жүріп оқыдық», – деп еске алады сол студенттік күндерін.

«...Мына кісі сайланды...»

1986 жылдың желтоқсанында ел тарихындағы бетбұрысты күндердің бірі басталды. Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің бірінші хатшысы Дінмұхамед Қонаев қызметінен босатылып, оның орнына ел мүлде танымайтын өзге ұлт өкілінің сайланғаны туралы суық хабар желдей есті.

«Желтоқсан оқиғасы басталғаны сол 16-сы күні Қазақстанның басшысы Қонаевтың өз орнынан кетіп, басқа ұлт өкілінің сайланғанын біз газеттен көрдік. Корпуса радио болатын, жатақханада болмайтын. Таңертеңгі сабаққа Шәміл деген жігіт газетті алып келіп: «Мына кісі сайланыпты» деп, барлығымызға газетті сол жерде көрсетті», – дейді Ілескүл Күнтуқызы.

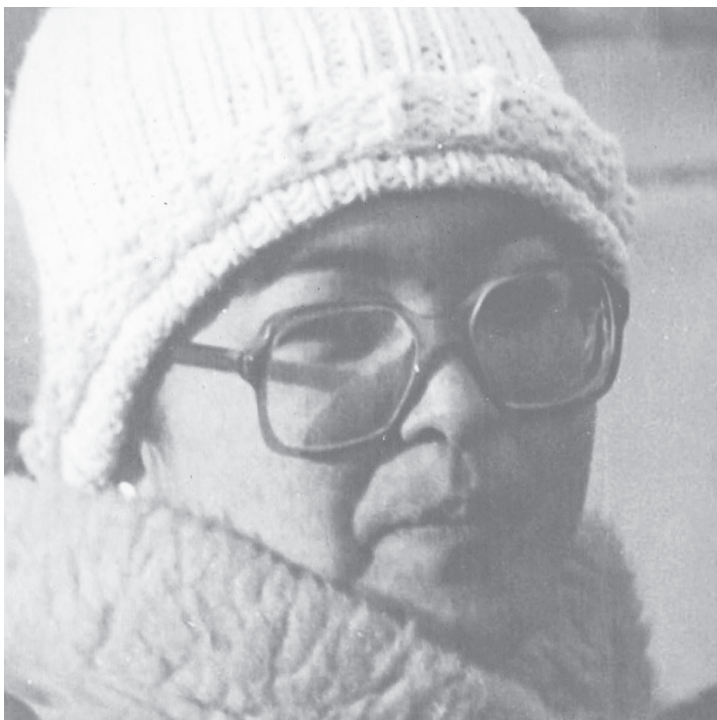
Бұл әділетсіздік жастардың көкірегіндегі ұлттық намысты оятып жіберді. Ол кезде оқу орнында «Отаныңды қорға, еліңді қорға, намысыңды берме» деген тәрбие сабақтары санаға терең сіңген болатын.

Аязда жанған намыс оты

Он жетінші желтоқсан күні таңертең сағат 8:00-де сабаққа барған студенттер түске жақын ахуалдың күрт өзгергенін байқады. Бас корпус пен жатақханалардың сыртын әскерилер мен бейтаныс адамдар қоршап алған еді.

«Біздің подгруппада екі-ақ қыз болдық. Бірінші қабаттағы сыртқы есікті солдаттар жауып тұр екен. «Қайда барасыз?» деп шығармай тұрды. Мен мына жатақханада тұрамын деп есікті итеріп шығып кеттім. Сөйтсем, көшеде көп адамдар – студенттер, жұмысшы жастар Совет көшесімен (қазіргі Қазыбек бей көшесі) айғайлап жүріп бара жатыр екен», – деп баяндайды кейіпкер.

Жатақханаға бет алған қызды онда да бейтаныс адамдар кіргізбей бөген тұрды. Іштегі аз ғана қыздар мен ұлдар

ортасында мұздың үсті қан болып кетті, оны көзімізбен көрдік», – деп ауыр күрсінеді куәгер.

Қыздарды шаштарынан сүйреп, аяусыз тепкілеп, су шашатын машиналармен қуған сұрапыл түні жастар бір-бірінен адасып, қайта қауышып, жан сауғалады. Көпшілігі жарақат алса да, қуғыннан қорыққандықтан

тай ғана болып, сен де декабристің бе?» деп күлетін... Алайда ол қатты үреймен жүрді, оқуды бітіргенше шығарып жібермесе екен деп қорқатын. Күніне бір сом төлеп тамақтандыратын, сол өлместің тамағы, шыға берерде «бес күннің тамағын жедің, бес сом төле» деп құжатын бермей ұстап қалған», – деп еске алады куәгер.

Кеңестік жүйе бұл көтерілісті қаралау үшін жастарға «алаңға мас күйде шыққан бұзақылар» деген жалған жала жапты. Осы бұрмаланған баяндау арқылы билік көтерілістің шынайы, терең ұлттық-саяси сипатын халықтың көзінен жасырмақ болды, ал оның ауыртпалығын кінәсіз жастардың өз мойнына артты. Бұл жала жылдар бойы желтоқсаншылардың есімін тазартуға кедергі жасап, ақталу жолын азапты күреске айналдырды.

ма болмағандықтан ақтала алмады», – дейді ол терең күрсініп.

Сескенген сана

Желтоқсан оқиғасынан кейінгі өмір біржола өзгерді. Жап-жас студенттердің көкірегіне үрей ұялады. Түндегі кез келген шудан, көшедегі айғайдан шошып оянатын жағдайға жетті.

«Қазір жасым 62-ге келсе де алаңға баруға қорқамын, тіпті көшесін кесіп өтетін автобуска да отырғым келмейді. Жүрегімізде қалған үреймен жүре бердік. Желтоқсанның қара суығы басталса, сол күндер бірден есіме түсіп сескенемін», – дейді кейіпкер.

Оқуды бітіргеннен кейін де ұлттық намыс үшін бетпе-бет келген сәт-

«ЖЕЛТОҚСАН КЕЛГЕН САЙЫН ТАБАНЫМДЫ МҰЗ ҚАРЫҒАНДАЙ БОЛАДЫ»

тер аз болмаған. 9 мамырда отшашу көрмек болып паркке барған сәтте екі жігіттің бізге бұзақылар, – деп тиісуінен зорға құтылғанымыз да есімнен кетпейді.

Ұрпаққа аманат

Жыл сайын 17 желтоқсанда Ілескүл Күнтуқызы ескерткіш алаңына гүл қоюға, тағзым етуге, құран оқуға барады. Арада қырық жыл өтсе де бұл күндерді қасіретпен еске алады.

«Қазіргі жастар бақытты – өз егемендігі бар елде еркін өмір сүруде. Тек Отанын, елін, тілін, дінін қорғаса болды. Әр қазақ жасы намысты, адал болып, елін сүюі керек. Біздің кезімізде орыс тілін білмегеніміз үшін ұрыс естуші едік, өз қалауымызды талап ете алмайтынбыз. Қазіргі жастар қанша тіл білсе де өз ана тілін құрметтеп, еркін сөйлесе, ешкімге намысын таптатпаса».

Ол сондай-ақ қазақ мектептерінің ашылуына үлес қосқан марқұм Заманбек Нұрқаділовті ерекше ілтипатпен еске алады: «1981 жылы он жылдықты бітіріп келгенде Алматыда небәрі екі

«Желтоқсанға қатысқаныма еш өкінбеймін. Керісінше, келер ұрпаққа біз осылай намысты болғанымызды, Отанымызды, тілімізді шексіз сүйгенімізді мақтанышпен айтамын. Елімізде осындай көкірегі ояу жастар бар екенін дәлелдедік», – деп түйіндейді ол өз әңгімесін.

Архив парақтарын ақтарғанда

Арада жылдар өткен соң, бір жиында алаңда болған аға буын: «Неге архивке барып құжаттарынды алып ақталмайсың? Бізді наркомандар, арақ ішіп жүрген алқаштар деп жала жапты ғой, келер ұрпаққа сол атпен қалып қаламыз ба?» деп ұйытқы болғаннан кейін ғана ол ақталу жолына түседі.

«Мұрағатқа бардым, ақпарат жетіспейтіндерді қайтаратын. Ол кезде сөгестің бәрі комсомол билетіне жазылатын, жұмысқа тұрғанда билетті көрген адам «сен декабрист екенсің ғой» деп өзімізді кінәлі сезіндіретін. Сондықтан билетімізді көрсетпеуге тырысатынбыз. Президент мұрағатынан шыққан суреттермізді экспертизаға жіберіп, екі ай бойы тексерді – ол суретте сен бе, сен емессің бе деп.

Ақталғанымды естігенде отбасым қуанды, бірақ бірге жүрген достарымның бәрі бұл дәрежеге жете алмай қалғаны – мен үшін өкініш. Біздің топтан тек үш адам ғана ақталдық. Бізге ешқандай әлеуметтік көмек көрсетілмеді. Сапар атты курстасымыз алған жаракаттан денсаулығынан айырылып, қайтыс болды, бірақ қолында анықта-

жедел жәрдем шақыруға бата алмаған. «Гүлжамал есімді куртас қызымыздың санына милиция етігімен теуіп, көгерткені сондағы қатыгездіктің айқын дәлелі еді. Денесіндегі көгерген іздер айлар бойы кетпеді», – дейді ол.

Алаңнан кейінгі азап

Алаңдағы дүмпу басылғанымен, студенттер үшін нағыз қудалау кезеңі кейін басталған еді. Күн сайын РОВД-ға шақыру, тексеру, тергеу, психологиялық қысым көрсету әдетке айналды.

«Біздің топтағы Ғалия Ағыбаева деген қы-

бымызды ұстап алып, қаңтар айында, сессия кезінде, бес күнге соттап жіберді. Мен, Камалова Алтынай, Зәуреш үшеуіміз оған түрмеге тамақ апарып тұрдық. Ол шыққан соң да тыныштық берген жоқ: ректоратта жиналыс болып, оны комсомол қатарынан шығарып жіберді, маған да, топ комсоргі ретінде, комсомол билетіне қатаң сөгіс жазды. Курстастарымыздың біразы соққыдан ішкі мүшелеріне зақым келіп өмірден ерте озды. Сүйіншіше Аманбай деген курстасымызды институттан шығарып жіберіп, ауылына барып құрылыста жүрсе де тыныштық бермей тергей берді. Кейін желтоқсаншылар ақталды дегеннен соң ғана институтқа қайта қабылданып, бізден кейін бітірді. Құрбым Ғалия өз естелігінде былай бөлісетін, «Түрмеде уақыт өтпейді, дәлізге шығу үшін еден жууға таласатынбыз. «Кішкен-

«Бізді алаңға шақырып жатыр!» деп шуласып, есікті итеріп, тіпті екінші қабаттың терезелерінен секіріп шығып, көшедегі қалың топқа қосылды. Мақсат біреу еді – өзіміздің ұлтымыз басқарса, ана тілімізде сөйлесек деген асқақ арман. Республика алаңына жеткен жастардың көз алдында сұмдық көрініс пайда болды.

«Нақты есімде қалғаны өте қатты суық болатын. Ол кезде қазіргідей көшелерді тазаламайтын, алаңға барсақ көкпенбек мұз қатып жатқан. Таңертеңнен бастап түнге дейін жүргенімізде де қарнымыз ашқанын білмейміз, жаурағанымыз сондай, табанымнан өткен суық әлі есімде. Жыл сайын желтоқсан келсе, табанымда мұз тұрғандай сезіледі... Кешке жақын солдаттар көбейіп кетті. Бес қатар болып қоршап, ортамызға кіріп жан-жаққа қуалады. Аямай ұрды, таяқ жедік, түрлі жаракат алдық. Түн

республикалық интернат пен №12 мектеп қана қазақ тілінде оқытатын. Кейін Ғ. Мүсірепов атындағы №86 мектеп ашылды. Заманбек аға әкім болған кезде қазақ мектептерін ашуға батыл кірісті – қайда жүрсем де оның әруағына тағзым етемін».

«Ешқашан өкінбеймін!»

«Желтоқсанға қатысқаныма еш өкінбеймін. Керісінше, келер ұрпаққа біз осылай намысты болғанымызды, Отанымызды, тілімізді шексіз сүйгенімізді мақтанышпен айтамын. Елімізде осындай көкірегі ояу жастар бар екенін дәлелдедік», – деп түйіндейді ол өз әңгімесін.

Бүгінгі таңда егеменді елде еркін өмір сүріп жатқан жастар – сол аға буынның қаны мен тері, намысы арқылы келген тәуелсіздіктің жемісі. Желтоқсан құрбандарының аңсаған арманы – тәуелсіз, рухы биік, егемен қазақ елі болатын. Олардың ерлігі мәңгілік жадыда сақталып, кейінгі ұрпаққа үлкен өнеге болып қала бермек.

Әңгімелескен
Аружан МӘУЛЕНБАЙ,
«Заң газеті»

ҚАПЕЗ–130

«БҰЛ – ҚАПЕЗДІҢ ӘНІ ЕДІ!..»

Алматы облысы Кеген ауданының Тоғызбұлақ ауылында 24-25 қыркүйек күндері ақын, ағартушы қайраткер, ел мұрасын жинаушы, өнші-композитор Қапез Байғабылұлының туғанына 130 жыл толуына арналған ауқымды мәдени және спорттық жарыстар өтеді.

Атап айтқанда Мәдениет үйінде «Бұл – Қапездің әні еді!..» атты республикалық дәстүрлі ән байқауы өтеді. Оған Қазақстанның Халық әртісі, профессор, қазақ дәстүрлі ән өнерінің көрнекті өкілі Рамазан Стамғазы бастаған қазылар төрелік жасайды. Байқаудың мақсаты – Қапез шығармашылығы арқылы Хан Төңірі аймағындағы халық және халық композиторларының әндерін насихаттау.

Мерейтойда «Халқым деген Қапез...» атты республикалық кәсіби суретшілердің шығармашылық сайыстары да өтеді. Онда кәсіби суретшілер арасында пленэр (табиғат аясында сурет салу) байқауы мен Қапез Байғабылұлы тақырыбына арналған көрме ашылады. «Халқым деген Қапез...» деректі фильмінің тұсау-кесер көрсетілімі жасалып, Қапез Байғабылұлы атындағы Тоғызбұлақ орта мектебінде ағартушының өмірі мен мұрасын танытатын арнайы танымдық-тағылымдық сынып ашылады. Сондай-ақ Тоғызбұлақтағы спорт алаңында ұлттық және бұқаралық спорт түрлерінен түрлі жарыстар ұйымдастырылады. Бағдарламада: Қазақ күресінен облыстық турнир; ұстаздар арасындағы волейбол жарысы; арқан тартыс; жасөспірімдер арасындағы дзюдо жарысы; көкпар және тағы басқа да спорт және халық ойындары бар. Ұлттық спорт жарыстары мерейтойдың бұқаралық сипатын арттырып, көпшілікке ерекше мерекелік көңіл-күй сыйлайды деп күтіледі. Мерейтой кезінде Қ.Байғабылұлына бағышталып арнайы ас беріліп, рухына тағзым жасалады.

Қапез Байғабылұлы 1896 жылы қазіргі Алматы облысы Кеген ауданының Тоғызбұлақ өңіріндегі Ақтоғай елді мекенінде дүниеге келген. Ел тарихында оның есімі бүгінгі таңда – ағартушы, ақын, өнші-композитор, тілші және халық мұрасын жинаушы ретінде жиі аталады. Қапез жастайынан білімге ұмтылып, кейін ел арасында мектептер ашып, халықтың сауатын көтеруге еңбек сіңіреді. Сонымен қатар қазақтың ән-жыр мұрасын жинап, өзі де әндер шығарған. Оның «Үш Меркі», «Дүние-ай», «Ай-қай» және «Қапездің қоштасуы» әндері халық арасында кең тараған. Қазақ халқының рухани дамуына қызмет еткен біртуар тұлға сталиндік саяси қуғын-сүргіннің құрбаны болды. 1937 жылы «халық жауы» деген жалған айыппен тұтқындалып, 1939 жылы Коми АКСР-інің Ухта қаласында жазықсыз атылды. Алайда араға 20 жылдай уақыт салып, 1958 жылы Қапез Байғабылұлы «халық жауы» деген жаладан толық ақталды.

Бүгінде Қапездің есімі мен мұрасы туған халқына қайта оралып, оның әндері орындалып, ағартушылық, әдеби-публицистикалық және шығармашылық қызметі ғылыми тұрғыдан зерттеліп келеді. Қапез Байғабылұлының 130 жылдығы – бір тұлғаның мерейтойы ғана емес, ұлттың тарихи жадын қаңғыртып, жазықсыз құрбан болған қазақ зиялыларының рухына тағзым ету, олардың халқына қалдырған аманатын кейінгі буынға жеткізу.

Е.ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТ

Қазақстанда адвокаттық және нотариаттық қызмет – бұл азаматтардың конституциялық құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудағы ең жауапты салалардың бірі. Бұл бағытта қызмет атқарғысы келетін әрбір үміткер заң талаптарына сай келіп, мемлекеттік аттестаттаудан сәтті өтуі тиіс. Қазақстан Республикасы Әділет министрінің адвокаттық қызметке қатысты тиісті бұйрығы мен нотариаттық қызметті реттейтін бұйрықтарына сәйкес, үміткерлерге қойылатын талаптар мен іріктеу тәртібі нақты регламенттелген.

АДВОКАТТЫҚ ЖӘНЕ НОТАРИАТТЫҚ ҚЫЗМЕТКЕ ҮМІТКЕРЛЕРДІ АТТЕСТАТТАУ ТӘРТІБІ

ҮМІТКЕРЛЕРГЕ ҚОЙЫЛАТЫН НЕГІЗГІ ТАЛАПТАР

Адвокат болу үшін: Үміткер Қазақстан Республикасының азаматы болуы, жоғары заңгерлік білімі болуы және адвокаттар алқасында немесе кемінде бес жыл тәжірибесі бар адвокаттың жетекшілігімен 6 айдан 1 жылға дейінгі тағылымдамдан өтуі міндетті.

Нотариус болу үшін: Үміткер 25 жасқа толған ҚР азаматы, жоғары заңдық білімі бар, заңгерлік мамандық бойынша кемінде 2 жыл еңбек өтілі бар және нотариустың бақылауымен кемінде 1 жыл тағылымдамдан өткен тұлға болуы тиіс.

ҚҰЖАТ ТАПСЫРУ ЖӘНЕ ҚАРАУ ТӘРТІБІ

Аттестаттауға қатысу үшін үміткерлер «E-lіcense» лицензиялау базасы арқылы өздері қалаған өңірдің Әділет департаментіне электронды түрде өтініш жібереді. Өтінішке диплом, тағылымдамдан өткенін растайтын құжаттар және еңбек кітапшасы тіркеледі.

Әділет департаменті құжаттардың толықтығын 2 күн ішінде тексереді. Құжаттар тіркелген сәт-

тен бастап 5 жұмыс күні ішінде қаралып, оң шешім қабылданған жағдайда үміткерге тестілеу күні мен орны туралы ресми хабарлама жіберіледі.

АТТЕСТАТТАУ КЕЗЕҢДЕРІ

Бұл сынақ екі негізгі кезеңнен тұрады:

- кезең – заңнаманы білуге арналған кешенді компьютерлік тестілеу (100 сұрақ). Бұл кезеңде үміткер салалық кодекстер мен заңдар бойынша өз білімін көрсетеді.
- кезең – практикалық дағдылардың деңгейін тексеруге арналған

тестілеу (3 ситуациялық жағдай бойынша 12 сұрақ).

Маңызды көрсеткіштер – бірінші кезеңде сұрақтардың жалпы санының кемінде 70%-на дұрыс жауап берген үміткер тестілеуден өткен болып есептеледі. Ал дұрыс жауаптар 65% пен 70% аралығында болса да, бұл екінші кезеңге өтуге негіз болады.

Аттестаттау нәтижесі бойынша берілген сертификат шығарылған күннен бастап үш жыл бойы жарамды болып табылады. Егер үміткер қажетті балды жинай алмаса, тестілеу өткізілген күннен бастап 3 ай өткен соң өтінішін қайта бере алады.

Бұл шаралар құқықтық көмек пен мемлекеттік қызмет көрсету сапасын арттырып, салаға кәсіби мамандардың келуін қамтамасыз ететін маңызды қадам болып табылады. Барлық үміткерлерге сәттілік тілейміз!

Айша ҚАЛИАҚПАР,
Алматы облысы Әділет департаментінің құқықтық түсіндіру жұмысы және заңгерлік қызмет көрсету бөлімінің бас маманы

ЖАРНАМА

ТАРАТУ

2. «BATYRS STROY» ЖШС (БСН 190640015204) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Атырау қаласы, Сарыарқа шағынауданы, 30-үй, 33-кеңсе. Тел.: 87752814818.

3. «РАУМ - Г.С.К.» ЖШС (БСН 110440003556) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Ақши ауылдық округі, Ақши ауылы, Жаман Нұртай көшесі, 6-үй.

4. «FP Kazakhstan» ЖШС (БСН 170540027954) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Алматы қаласы, Әуезов ауданы, Жазылбек көшесі, 20-үй, 218.

5. «KaEL» ЖШС (БСН 260140030314) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Алматы қаласы, Бостандық ауданы, Казахфильм шағынауданы, 53-үй.

6. Қостанай облысы әкімдігінің 2026 жылғы 7 қыркүйектегі № 266 қаулысы негізінде Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Қарасу ауданы білім беру бөлімінің «Болашақ» бөбекжай-бақшасы» КМҚК (БСН 090140000376) таратылады. Шағым-талаптар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: ҚР, Қостанай облысы, Қарасу ауданы, Қойбағар ауылдық округі, Амангелді ауылы, Целинная көшесі, 32-ғимарат.

11. «KenDala S.T. Service» ЖШС (БСН 200540013090) (ҚР, 130000, Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы, 3-ықшамауданы, 18-үй) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар жазбаша түрде осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, 130000, Маңғыстау облысы, Ақтау қаласы, 3-ықшамауданы, 18-үй, 75-пәтер. Тел. +7 705 880 25 52.

12. «БурабайСпецТехника» ЖШС (БСН 171040020793) өзінің ерікті түрде таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, 021700, Ақмола облысы, Бурабай ауданы, Щучинск қаласы, Табиғат көшесі, 10-үй. Тел. 8 747 752 07 39.

16. «Aksu Gold» ЖШС (БСН 251240037851) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Астана қаласы, Тлендиев даңғылы, 38, тел. 87011797567.

17. «Халықаралық «Түркі әлемі» телестудиясы» ЖШС (БСН 020840005904) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Алматы қаласы, Абылай хан даңғылы, 105-үй, 050000, тел. +7 701 3351717.

18. «ANA-BOL KZ» ЖШС (БСН 190240005014) өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Қарағанды қаласы, Қазыбек би атындағы ауданы, Әлиханов көшесі, 8а ғимарат, индексі 100012, тел. 87012452016.

ӘРТҮРЛІ

13. «ArhStudio TVK» ЖШС (БСН 150340027061) «Азия Строй KZ» ЖШС-не (БСН 060640004916) қосылу жолымен өзінің қайта ұйымдастырылуы туралы хабарлайды. Талап-наразылықтар хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай ішінде мына мекенжай бойынша қабылданады: Ақмола облысы, Қосшы қаласы, Әліби Жангелдин көшесі, 1-үй, 15-пәтер. Тел. +7 702 371 11 85.

14. «Азия Строй KZ» ЖШС (БСН 060640004916) өзіне «ArhStudio TVK» ЖШС-ін (БСН 150340027061) қосу жолымен қайта ұйымдастырылатыны туралы хабарлайды. Талап-наразылықтар мына мекенжай бойынша қабылданады: Ақмола облысы, Қосшы қаласы, есептік қвартал 016, 8691-құрылыс. Тел. +7 707 560 24 83.

МҰРАГЕРЛІК

7. 1950 жылы 8 наурызда туған, 2026 жылы 3 сәуірде қайтыс болған Ташен Макиевтің қазасынан кейін мұрагерлік іс ашылды. Мұрагерлер мына мекенжай бойынша нотариус А.А. Нұрәлиеваға хабарласуы қажет: ҚР, Түркістан облысы, Шардара ауданы, Шардара қаласы. Тел. 8 771 251 26 43.

8. 29.08.2026 ж. қайтыс болған Бодыкова Сагираның артынан мұралық іс ашылды. Мұрагерлері немесе мұра туралы білгісі келгендер бол-

4-қабат, Көк базар ауданы, тел: 8 777 378 5813, 8 707 705 9222. E-mail: kaldybayeva@mail.ru. Барлық хабарландыру What'sApp арқылы қабылданады.

«Gold Capital» ЖК Астана қаласы, Абай көшесі, 78, 105-кеңсе, Тел. 8(7172) 52-02-11, 8702 839-90-86.

«Реклама» ЖШС, Орал қаласы, Достық-Дружба даңғылы, 182. Тел. 8 (7112) 50-47-34

«Озат-1» ЖШС Ақтөбе қаласы, Алтынсарин көшесі, 14 «А», 4-кабинет. Тел. 87774348344, Ақтау қаласында да қабылдау жүреді.

Аюбаева ЖК, Қарағанды қаласы, Жамбыл көшесі, 11. Тел. 8(7212) 42-00-71

Михеева Ольга Станиславовна ЖК Қостанай қаласы, Шевченко көшесі, 126, 2 -қабат. Email: gazeta2612@mail.ru. Тел. 8(7142) 54-97-06, сот. 8-777-337-36-81, 8-701-350-69-18

Гавриленко И.И. ЖК Қостанай қаласы, әл-

Фараби даңғылы, 119-үй, 407 А кабинет. Тел. / факс 8(7142) 53-63-21

«Регистр» ЖК Көкшетау қаласы, Абай көшесі, 85-үй, 215-кабинет. Тел. 8-701-893-48-85, 8(7162) 25-77-17, 8(747)809-70-74

Калиаскаров Нурлан Нургисинвич ЖК, Петропавл қаласы, К. Сүтішова көшесі, 58, 30 кабинеті 3-қабат. Тел. : 8(7152) 46-02-57, сот. 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59

«С. Тажибаева» ЖК Тараз қаласы, Қойкелді көшесі, 158а, ЦОН аумағы. Тел.: сот 8-7017268772, 87054422939

«Версия-Пресс» ЖШС Павлодар қаласы, Естай көшесі, 40. Тел. : 8(7182) 32-47-67, 32-49-04

Выдай ЖК, Өскемен қаласы, М. Горький көшесі, 60, тел. 8(7232)57-84-14, 8-777-225-65-06

«Фирма Назар-1» (РА «РУТА») ЖШС директор: Кривилова Татьяна Ивановна Шымкент

қаласы, Г. Ильяева көшесі, 47, RBK банк маңы тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp: +7-705-705-31-31. E-mail: nazar. reklama@gmail. com

Г. БАКИРОВА ЖК, Шымкент қаласы, Желтоқсан көшесі, 1-ғимарат, Заң департаменті маңы. Тел.: 87057145877

NOVA ЖК, Шымкент қаласы, Байтұрсынов көшесі,18, 4-қабат, 405-кабинет, тел. 87477260960

Сана ЖК Талдықорған қаласы, Еркін ауылы, Кемерашы көшесі, 59, тел. 87058147221

Регистр ЖК, Көкшетау қаласы, Абай көшесі, 85, 215 кабинет, тел. 87018934885

«Юридическая фирма «Консультант» ЖШС, Орал қаласы, Л.Толстой көшесі, 28, тел. 8(7112) 50-88-05

«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қаласы, Естай көшесі, 40, тел. + 7 701 530 34 03; +7 702 210 67 33.

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.:
8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

«Profy Agency kz» ЖК
Тел. 8 707 280 09 12, 8 705 185 75 73, 8 747 280 09 12, 8 701 739 27 83, 8 707 895 21 99
Алматы қаласы, Абылай хан даңғылы, 60, 509-кеңсе, e-mail: zaninfo@mail.ru, www.zaninfo.kz

«Media page kz» ЖК Алматы қаласы, Ақтолық 45 көшесі, 2-қабат, 3-кабинет. zangazet.kz, WhatsApp +7 708 027 4270

Дүйсенбек ЖК, Алматы қаласы, телефон/WhatsApp +7 708 027 4270
e-mail: infogazet.kz@gmail.com, www.infogazet.kz

«KAIROС» ЖК, Алматы қаласы, Жібек Жолы даңғылы, 55, Пушкин көшесі, ТЦ Алма,

БАЙҚАУҒА!

(Соңы. Басы өткен сандарда)

Ангар ішінде өндірістік аралармен қоса, химиялық контейнерлер мен арнайы бактар тұр еді. Жуан қарағай діңдерін кескеннен кейін, оларды белгісіз химиялық сұйықтыққа батырып, кейін арнайы кептіргіш пештерге орналастырады екен. Абылай бұл сұйықтықтың ағаш діңіне сіңіп, тұрғын үй қабырғасы болып орнатылған соң, жылдар бойы баяу газ бөліп, адам ағзасын улайтынын сезімтал түйсікпен бірден аңғарды. Бірақ Абылайды шошытқан бұл емес, ангар ішінде сәнді костюм киген Арман Мұратұлының жанында тұрған

рағайлардың қасиетін тапқан. Бұл қарағайлар жай ағаш емес, бұл адамның ерік-жігерін жасырын түрде басуға арналған биохимиялық қару! Менің үйлерімде тұратын адамдар біртіндеп жуасиды, агрессиясын жұтады, қарсыласу қабілетінен айырылады. Біз жаңа әлемнің, тыныш әрі момақан қоғамның сәулетшілеріміз!

Генерал Нұрғалиев сағатына қарап, мысқылдай сөз бастады:

— Абылай, сені қазір осы жерде атып тастау — біз үшін ешқандай қиындық тудырмайды. Бірақ сенің «жоғалып ке-

сы үшін кез келген шартқа көнетініне, жүйенің алдында бас иетініне толық сенімді еді.

Абылай Қаралы сайдан шыққан бойда өзінің жан-жақтан тығырыққа тірелгенін сезді. Арманның оққағарлары оны босатқанымен, саяжайдан шыға берісте артынан мемлекеттік нөмірі жоқ екі қара «Тойота» көлігі аңдып түсті. Олар полковниктің әрбір қадамын, әрбір бұрылысын қашықтан бақылап, өздері берген үш сағаттық бопсалы уақытының қалай өтіп жатқанын жіті қадағалап отыр еді.

Абылайдың Алматыдан Астанаға ұшып кетуге де, қалалық полиция

де бірге талай қауіпті операцияларды бастан кешкен ескі досы, подполковник Ерланға хабарласты.

— Ерлан, сөзді тыңда, сұрақ қойма, — деді Абылай дауысын бәсеңдетіп. — Астанадағы пәтерімде әйелім мен қызым кепілде отыр. Жау жағы екі қарулы адам қойған. Сен арнайы шұғыл топты жібер. Есікті бұзбай, көршінің балконы арқылы үнсіз кірсін. Қылмыскерлерді дыбыссыз жою керек. Маған тура жарты сағаттан соң нәтижесін хабарла. Бұл — мемлекеттік қауіпсіздік мәселесі.

Сондай-ақ Абылай уақыт ұтып, сырттағы аңшыларды алдау үшін же-

кілттерін, шифрланған флешкалар мен құпия дискілерді сөмкеге салып жатқанда, кабинеттің темір есігі талқан болып ыршып кетті!

Залға шұғыл кірген Абылай мен арнайы топтың сарбаздары генерал мен Арманды қару кезеңіп үлгергенше жерге сұлатып түсірді. Төбеден түскен «Арыстан» сарбаздары ғимаратты толық бақылауға алды.

— Бүгін емес, Арман, — деді Абылай сабырлы, бірақ темірдей суық үнмен, еденде жатқан Арманның басына тапаншасын тақап.

Бірақ Арман жерде кісендеулі жатып, беті қан-жоса болса да, мысқылдай күлді. Оның жанарында жеңілісті мойындамаған сұмдық жиіркенішті кеспір бар еді.

— Сен мені ұстадым деп ойлайсың ба, полковник? — деді ол сыбырлап. — Мені қазір қамағанмен, таңертең Бас прокуратурадағы, Жоғарғы Соттағы менің адамдарым бұл ордердің күшін жойғызады! Сен мына жүйені жеңе алмайсың! Мен — тек осы елдегі орындаушымын! Сондай-ақ біздің компания салған үйлер бұл қаламен шектелмейді.

Абылай оның қасына еңкейіп, арнайы флешканы көз алдына алып келді.

— Мен бұл видеоны, ангардағы жазбаларды, генерал Нұрғалиевтің сөздерін және сот-медициналық сарапманың қорытындысын тек полицияға емес... Президенттің Қауіпсіздік кеңесіне, ҰҚК төрағасына, Интерполдың Линодағы штабына және халықаралық БАҚ өкілдеріне тікелей трансляция арқылы жіберіп қойдым. Қазір сендердің барлық шоттарын бұғатталды, ал ғимаратты Астанадан келген арнайы комиссия қоршауға алды.

Арманның жүзі сұп-сұр болып, көзінде тұңғыш рет шынайы үрей пайда болды. Ол жасаған империяның қирағанын түсінді.

Арада екі апта өтті. Алматыдағы «Алатау Эко-Строй» компаниясының зауыттары толығымен жабылып, Медеудегі «Қаралы сай» әскери карантинге алынды. Топырақ пен ағаштарды залалсыздандыру, оларды өртеу операциясы басталды. Генерал Нұрғалиев пен Арман Мұратұлы мемлекеттік сатқындық, заңсыз химиялық-биохимиялық қару өндіру және терроризм баптары бойынша сотқа тартылып, тергеу изоляторына жабылды. Аружанның анасы білікті дәрігерлердің қарауынан өтіп, емін алды.

Алайда, бұл жеңіс Абылайға тыныштық сыйламады.

Полковник ИМ-дегі кабинетінде жалғыз отырғанда, үстелдегі ресми емес, өте құпия папканы ашты. Астанадағы қарсы барлау қызметінен келген жедел мәліметтер бойынша, «Алатау Эко-Строй» — бұл тек Орталық Азиядағы бір ғана кішкентай филиал болып шықты.

Кабинеттің есігі ашылып, ішке подполковник Ерлан кірді. Ол үстелге жаңадан келген шифрланған телеграмманы қойды.

— Абылай... Интерполдан жедел хабарлама келді. Венадағы халықаралық экологиялық саммитте «Green Heritage» корпорациясының өкілі болып тіркелген адамның ДНҚ-сы «Қара Мұраттың» шетелде жасырынып жүрген екінші немересіне сәйкес келіп отыр. Олар келесі аптада Еуропаның бірнеше қаласында жаңа «экологиялық тұрғын үй» жобасын бастағалы жатыр. Олардың астыртын желісі біз ойлағаннан әлдеқайда тереңге кеткен.

Абылай орнынан баяу көтерілді. Ол терезеден сұрғылт күзгі Алматыға, алыста мұнартып тұрған Алатау шыңдарына қарады. Ол Медеудегі бір отбасының трагедиясынан басталған бұл істің — бүкіл адамзат санасы үшін жүріп жатқан глобалды көлеңкелі соғыстың басы ғана екенін енді толық түсінді.

Ол тапаншасын белдігіне бекітіп, қалың курткасын киді. «Нағыз күрес енді басталды» дегендей жұдырығын түйді.

Аршын НҰРБАҚЫТ

туің» Астанада артық күдік туғызуы мүмкін. Сондықтан біз саған басқа жол ұсынамыз.

Сол сәтте Арман телефонын алып, видеобайланысты қосты. Экраннан Абылайдың әйелі Айша мен кішкентай қызы Еркеназдың Астанадағы өз пәтерлерінде байлаулы отырғаны көрінді. Олардың қасында қаруланған қара маскалы екі адам тұр. Қызының қорқыныштан жылаған үні телефоннан анық естілді.

— Әкешім! — деген Еркеназдың дауысы Абылайдың жүрегін тіліп түскендей болды.

— Қызың Еркеназдың сені тым жақсы көретіні байқалып тұр, — деді Арман сыбырлап, Абылайдың құлағына тақалып. — Ал енді шарт: саған дәл үш сағат уақыт беріледі. Сен Медеудегі ағаш үйге қатысты барлық қылмыстық істі жабасың. Өлген адамдардың қазасын «кездейсоқ бақытсыз жағдай» деп тіркеп, Аружанның үстінен «жалған арыз беріп, беделге нұқсан келтіргені үшін» іс қозғайсың. Сенің бұл істі жапқаның туралы рапортың Бас прокуратураға түсуі тиіс. Егер бас тартсаң немесе біреуге тіс жарсаң, әйелің де, қызың да осы Қаралы сайдың топырағында мәңгіге қалады.

Арман сақшыларға ишара жасап, Абылайды босатты. Олар полковниктің ештеңе істей алмайтынына, отба-

департаментіне баруға да мүмкіндігі болмады. Кез келген күдікті қимыл немесе полиция ғимаратына бұрылу Астанадағы әйелі мен қызының өліміне соқтыратыны анық еді. Жау тарапы оның қорқыныштан есі шығып, отбасын құтқару үшін істі тез арада жабуға асығатынына күмәні болмады.

Абылай қызметтік көлігінің рөлінде отырып, бойын кернеген ашуды басып, кәсіби суық ақылға көшті. «Олар менің қорқынышыма бәс тікті. Бұл олардың ең басты қателігі», — деп ойлады полковник.

Ол тоқтаусыз жүріп отырып, қаланың орталығындағы ескі полиция архивінің ғимаратына қарай бұрылды. Бұл соғыс жылдарында салынған, қалың бетон қабырғалары байланыс толқындарын өткізбейтін, астында қаланың ескі коммуналдық жүйесіне қосылатын жасырын шығу жолы бар стратегиялық нысан еді. Абылайдың көлігі аулаға кіргенде, артындағы аңшылар да ғимараттың сыртқы көшесіне тоқтады.

Абылай ғимаратқа кіре сала, бақылау камералары түспейтін «соқыр аймаққа» өтті. Қалтасынан өзінің қызметтік емес, тек төтенше жағдайларға арналған, шифрланған құпия спутниктік телефонын шығарды.

Ол Астанадағы Әскери қарсы барлау қызметінің арнайы офицері, кезін-

дел айла ойлап тапты. Ол архивтің түнгі күзетшісіне мән-жайды қысқаша түсіндіріп, өзінің курткасы мен кепкісін кигізді де, екінші қабаттағы терезе алдында қағаз қарап, рапорт жазып отырғандай етіп отырғызып қойды. Сырттағы бақылаушылар полковник істі жабу бойынша құжат дайындап жатыр деп ойлап, еш күдіктенген жоқ.

Жиырма бес минуттан соң спутниктік телефонға Ерланнан қысқа кодты хабарлама келді: «Нысан тазартылды. Кепілдегілер аман-есен, қауіпсіз аймаққа көшірілді. Нұсқау күтудеміз».

Абылай терең дем алды. Кеудесін басқан ауыр жүк түскендей болды. Енді оның қолы толық босады. Ол архивтің астыңғы жасырын шығу жолы арқылы параллель көшеге шығып, Ерланның Алматыдағы резервтегі «Арыстан» арнайы тобымен кездесетін нүктеге беттеді. Енді аңшының өзі залымдардың соңына түсетін сәт жеткен еді.

Медеудегі «Алатау Эко-Строй» компаниясының зәулім бас офисінде Арман Мұратұлы мен генерал Өмірбек Нұрғалиев құжаттарды шұғыл түрде жойып, елден дайындалған жеке ұшақпен шекара асып қашуға дайындалып жатқан еді. Абылайдың Астанадағы пәтеріндегі күзетшілердің байланысқа шықпай қалуы олардың күдігін туғызған болатын.

Сейфтегі халықаралық шоттардың

ЗАҢ газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы — директор
Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**
Немірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Астана Айша Құрманғали
8 707 851 91 13.
Алматы облысы Нұрбол Әлдібаев
8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы Жансая Есмағанбетова
8 705 398 62 83.
Атырау облысы Боранбай Ғалиев
8 775 543 03 80.
Маңғыстау облысы Жазира Әбіл
8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы Гүлбану Мақажан
8 701 697 39 86.
Түркістан облысы Сейітхан Құлмаханбетов
8 707 721 19 59.
Шадияр Мекенбайұлы
87757335665
Батыс Қазақстан облысы Нұрлыбек Рахманов
8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмұхамедұлы көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
8 708 929 9874, zanmedia.kz

E-mail: zanreklama@mail.ru

«Заң газеті» аптасына 2 рет —
сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 6414 дана
Апталық таралым 12828 дана

Тапсырыс № 141 Индекс 65921

Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын Zanmedia.kz сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты талап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.

Газетті есепке қою туралы **№16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қантарда** Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс. 8(727)51-78-27, 8(727) 51-78-31